

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Ugnės Jurgaitytės
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Tėvų valdžia vaikų auklėjimo srityje Lietuvoje

Vadovė: doc. dr. Giedrė Lastauskienė

Recenzentė: asist. dr. Rūta Bakševičienė

Vilnius
2020

TURINYS

TURINYS	1
IŽANGA	2
1. DABARTINIO TĖVŲ VALDŽIOS TEISINIO REGULIAVIMO PRIELAIDOS BEI KAITA NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS LAIKOTARPIU	7
1.1. 1990 m. – 1996 m. laikotarpis	7
1.2. 1996 m. – 2017 m. laikotarpis	9
1.3. 2017 m. – 2020 m. laikotarpis	16
2. TĖVŲ VALDŽIOS SĄVOKA IR TURINYS	18
2.1. Sąvokos „tėvų valdžia“ vartojimo Lietuvos teisės aktuose priežastys bei galima šios formuluotės naudojimo įtaka realiam jos turinio suvokimui	18
2.2. Tėvų valdžios sąvoka ir turinys dabartinėje Lietuvos teisinėje sistemoje	24
3. TĖVŲ VALDŽIA VAIKŲ AUKLĖJIMO SRITYJE LIETUVOJE: TURINYS IR RIBOS	27
3.1. Vaikų auklėjimo turinys	27
3.2. Teisės aktuose nustatyti vaikų auklėjimo tikslai	28
3.3. Tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje ribos	31
3.3.1. Ribų nustatymo kriterijai	32
3.4. Vaiko drausminimo priemonių pasirinkimo ribos	36
3.4.1. 1996 m. balandžio 12 d. – 2017 m. vasario 21 d. laikotarpis	36
3.4.2. Laikotarpis nuo 2017 m. vasario 21 d. iki dabar	40
IŠVADOS	47
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	49
SANTRAUKA	57
SUMMARY	58

IŽANGA

„Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“ – taip skamba Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalis¹, puikiai iliustruojanti, kokia reikšmė šeimai yra suteikiama valstybėje. Šeima, be abejonės, yra neatsiejamai susijusi ir su vaikyste, tėvyste, kadangi būtent šeimoje yra įgyvendinamos tėvų teisės ir pareigos savo vaikams, o vaikai yra auklėjami, kaip pabrėžiama Konstitucijoje, dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais. Nepaisant to, kad be šeimos būtų sunkiai įsivaizduojama valstybė, įstatymų leidėjo galimybės teisės aktais bei teisinėmis priemonėmis daryti įtaką šeimos gyvenimui yra itin ribotos, kadangi šeimyninis gyvenimas yra viena iš labiausiai saugomų asmens privataus gyvenimo sričių. Būtent dėl šios priežasties įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti vaiko teises, neperžengiant šeimos privatumo ribų, susiduria su labai sudėtinga užduotimi.

Lietuva jau 1995 metais ratifikavo Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją bei kitas tarptautines sutartis, užtikrinančias vaikų teises ir reglamentuojančias tėvų teisių ir pareigų įgyvendinimą, tačiau iki pat 2017 m. Lietuvos teisės aktuose, reglamentuojančiuose vaikų teises, tėvų valdžia vaikų auklėjimo srityje, kai tai susiję su drausminimo priemonių pasirinkimu, buvo ribojama gana mažai – teisės aktuose nebuvo aiškiai nurodyta, jog tėvai, auklėdami savo vaikus, neturi teisės naudoti prieš juos jokių smurtinių priemonių, t. y. nebuvo įtvirtintas aiškus bet kokio smurto (kad ir auklėjimo tikslais) prieš vaikus uždraudimas. Toks draudimas buvo įtvirtinamas tik 2017 metų vasarį, po to, kai visuomenė buvo informuota apie nusikalstamą veiką, kurios metu namuose buvo mirtinai sumuštas ketverių metų vaikas². Įvykis sulaukė ne tik labai didelio žiniasklaidos bei visuomenės susidomėjimo, tačiau taip pat ir politikų dėmesio. Iškart po jo imta garsiai kalbėti apie būtinas reformas vaiko teisių apsaugos srityje, apie būtinybę užtikrinti, kad tokie atvejai daugiau nepasikartotų, ir galiausiai 2017 m. vasario 21 d. įsigaliojo nauja Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcija³, uždraudusi bet kokios rūšies smurtą prieš vaikus. 2018 m. liepą buvo reformuota visa vaiko teisių apsaugos sistema. Po reformos nebuvo išvengta itin didelio atgarsio visuomenėje, privertusio iš naujo diskutuoti apie tai, ar reforma buvo reikalinga, bei parodžiusio, jog nemaža visuomenės dalis yra linkusi manyti, jog nežymus smurtas prieš vaiką auklėjimo tikslais yra priimtinas

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valtybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

² Seimas vienbalsiai priėmė vaikų nemušimo įstatymą. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/mato-reforma-seimas-vienbalsiai-prieme-vaiku-nemusimo-istatyma-56-755078>>

³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 2017 m. vasario 21 d. redakcija.

ir tėvai turi turėti teisę vaikų auklėjimui priemones pasirinkti savo nuožiūra⁴. Praėjus mažiau nei metams nuo vaiko teisių apsaugos sistemos reformos, buvo priimta dar viena Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcija, kuria buvo pakeista vaiko paėmimo iš šeimos tvarka, tačiau po ilgų politinių diskusijų vis dėlto buvo nuspręsta neatsisakyti smurto prieš vaikus uždraudimo.

Temos aktualumas. Dėl intensyvios vaiko teisių apsaugos reguliavimo kaitos bei visuomenėje garsiai nuskambėjusio aukščiau minėto įvykio, pastaruosius trejus metus vaiko teisės, šeimos privataus gyvenimo bei tėvų valdžios ribos tapo vienomis labiausiai žiniasklaidoje, visuomenėje bei politikoje aptarinėjamų temų, neretu atveju suskaldančių visuomenę į dvi dalis: vieni teigia, jog vaiko teisių apsauga yra prioritetas visais atvejais ir tėvų valdžia turi būti ribojama tiek, kiek tai reikalinga tam, kad vaikui nebūtų padaryta žala, kiti, kad šeimos gyvenimas turi išlikti privatus, o tėvai turi turėti teisę bei galimybę spręsti, kaip turi būti auklėjami jų vaikai.

Turint omenyje, kad 2017 m. vasario 21 d. buvo patvirtintos įstatymo nuostatos, aiškiai uždraudžiančios visų rūšių smurtą prieš vaikus, kyla klausimas, ar tėvų valdžios vaiko auklėjimo srityje ribos realiai pakito. Teisinis reguliavimas, nukreiptas į su šeimos gyvenimu susijusius klausimus, paliečia didžiąją daugumą valstybės gyventojų, todėl teisinė šios temos analizė šiuo metu, kai dar labai mažai publikacijų, analizuojančių šią temą ir besiremiančių nauju reguliavimu, yra labai aktuali ir reikalinga tam, kad būtų aišku, kokį tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje turinį bei ribas nustato dabartiniai Lietuvos teisės aktai, kaip juos interpretuoja teismai, nepamirštant ir to, jog vien teisinio reguliavimo atnaujinimas dar neužtikrina realaus jo laikymosi.

Darbo tikslas. Šio magistro darbo tikslas yra išanalizuoti tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje turinį ir ribas Lietuvoje.

Darbo uždaviniai. Šiam tikslui pasiekti yra keliami tokie uždaviniai:

1. Išanalizuoti pagrindines dabartinio tėvų valdžios teisinio reguliavimo prielaidas bei reguliavimo kaitą Lietuvoje 1990 m. – 2020 m.

⁴ Tokį dalies visuomenės požiūrį patvirtina tiek 2017 m. sausį bei 2018 m. lapkritį rengti mitingai, kurių metu žmonės pasisakė prieš smurto uždraudimą įstatymą bei vaiko teisių apsaugos įstatymu įvestas naujoves dėl vaiko apsaugos tais atvejais, kai jam šeimoje kyla pavojus. Taip pat grupės seimo narių 2018 m. lapkričio 23 teiktas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo keitimo projektas, kuriuo siaurinama smurto prieš vaiko sąvoka, itin apribojamos galimybės vaiką paimti iš šeimos, kai jam kyla pavojus. (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymo Nr. XIII-643 2, 3, 4, 9, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43 straipsnių pakeitimo, Įstatymo papildymo 36(1), 36(2), 36(3), 36(4), 38(1) straipsniais ir 38 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas. *Teisės aktų registras*, 2018-11.23, nr. XIII-2966.)

2. Ištirti galimas tėvų valdžios sąvokos vartojimo Lietuvos teisės aktuose priežastis ir nustatyti šios sąvokos naudojimo įtaką realiam jos turinio suvokimui.
3. Išanalizuoti tėvų valdžios kaip teisinės kategorijos sąvoką ir turinį.
4. Išanalizuoti tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje turinį, ribas bei ribų nustatymo kriterijus .
5. Išanalizuoti tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje, kai tai susiję su drausminimo priemonių pasirinkimu, ribas, jų pokyčius bei pagrindines kylančias problemas.

Darbo objektas. Šio darbo objektas yra tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje turinys ir ribos, apibrėžtos tarptautiniuose bei nacionaliniuose teisės aktuose, teismų praktikoje bei teisės moksle.

Darbo metodai. Atsižvelgiant į darbe keliamus uždavinius ir siekiant tinkamai išnagrinėti tyrimo objektą, taikomi įvairūs mokslinio pažinimo metodai. Pagrindiniu metodu šiame darbe laikomas dokumentų analizės metodas, kuris naudojamas nagrinėjant Lietuvos teisės aktus vaiko teisių apsaugos srityje, ypač Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, bei jų pakeitimus, siekiant nustatyti šiuo metu galiojančio bei istorinio reguliavimo turinį. Sisteminis metodas naudotas vaiko teisių apsaugos situaciją Lietuvoje analizuojant remiantis ne tik pavienių teisės aktų tekstų analize, tačiau juos analizuojant kartu su realia socialine tikrove, t. y. teismų praktika, vaikų raidos ir psichologijos specialistų darbais bei visuomenės tyrimų duomenimis. Tokiu būdu siekiama ne tik nustatyti teisės aktų turinį, tačiau taip pat išanalizuoti ir tai, kaip teisės aktai yra įgyvendinami, kaip vienu teisės aktų reguliavimas atitinka kitus nacionalinius ar tarptautinius teisės aktus. Nagrinėjant tėvų valdžios sąvoką bei jos pasirinkimo priežastis, naudotas lingvistinis metodas, kurio pagalba analizuojama tikroji žodžio „valdžia“ reikšmė, pažodinio bei teisinio sąvokos aiškinimo skirtumai bei būtent šio žodžio vartojimo teisės aktuose priežastys. Analizuojant esamo teisinio reguliavimo prielaidas bei reguliavimo kaitą nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu, naudoti ir lyginimasis bei istorinis metodai, kurių pagalba tiriamas seniau galiojusių teisės aktų turinys, lyginami istoriniai bei šiuo metu galiojantys teisės aktai, reglamentuojantys tėvų ir vaikų santykius.

Darbo originalumas. Tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje tema Lietuvos teisės mokslininkų darbuose išsamiai analizuota nebuvo. Vaiko teisių apsaugos bei tėvų valdžios temas savo darbuose yra analizavę mokslininkai V. Mikelėnas, G. Sagatys, tačiau V. Mikelėnas monografijoje „Šeimos teisė“ tėvų valdžios temą apžvelgia gana trumpai, o G. Sagačio publikacijose bei disertacijoje yra analizuojama vaiko teisė į šeimos ryšius, o tėvų

valdžios turinys ar ribos atskirai neaptariami. Smurto prieš vaikus tema (glaudžiai susijusi ir su šio magistro darbo tema) yra analizuota R. Jusienės, K. Grinevičiūtės, G. Sakalausko, L. Uselės publikacijose. Vis dėlto, publikacijų, kuriose būtų išsamiai analizuojama tėvų valdžios kategorija, jos sąvoka, turinys bei ribos (ypatingai vaikų auklėjimo srityje), nėra, o turint omenyje tai, kad teisinis reguliavimas šioje srityje visai neseniai reikšmingai pasikeitė, net ir esančios publikacijos, susijusios su šia tema, dalinai yra praradusios savo aktualumą. Autorės žiniomis, nuo 2017 m. (nuo reguliavimo pasikeitimo) buvo publikuotas tik vienas mokslinis straipsnis, susijęs su tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje tema, t. y. J. Stripeikienės straipsnis „Vaiko teisė į pagarbą“. Per pastaruosius penkerius metus Vilniaus Universiteto Teisės fakultete su tėvų valdžia susijusiomis temomis, autorės žiniomis, nebuvo parašytas nė vienas magistro darbas. Tiesa, Mykolo Romerio universitete 2015 m. bei 2016 m. buvo apginta po vieną teisės krypties magistro darbą, susijusį su tėvų valdžios įgyvendinimu, t. y. 2015 m. R. Matuliukštės darbas „Tėvų valdžios apribojimas: teisinis reglamentavimas ir problematika“ bei 2016 m. V. Tulminaitės darbas tema „Tėvų valdžios apribojimas: sąlygos, būdai, pasekmės“, o Vytauto Didžiojo Universitete 2016 m. apginti magistro darbai temomis „Ar užtikrinant vaiko teisę į privatų gyvenimą, gali būti ribojama tėvų valdžia?“ (autorė – L. Maslauskaitė) bei „Ar būtina vaiko valia ir sutikimas įgyvendinant tėvų valdžią ir auklėjimo pareigą?“ (autorė – Ž. Neniškytė). Tačiau per pastaruosius penkerius metus nebuvo apgintas nė vienas magistro darbas, analizuojantis būtent tėvų valdžios vaiko auklėjimo srityje turinį ir ribas, o po reguliavimo pasikeitimo apskritai nė vienas darbas, susijęs su tėvų valdžios įgyvendinimo klausimais.

Šaltiniai. Darbe daugiausiai dėmesio skiriama norminių teisės aktų, teisės mokslininkų darbų bei teismų praktikos analizei. Svarbiausiais teisės aktais šiame darbe laikytini Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas bei Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Darbui itin reikšmingi buvo V. Mikelėno⁵, K. Grinevičiūtės⁶ moksliniai darbai, taip pat tarptautinių organizacijų parengtos rekomendacijos, išvados⁷. Remtasi Lietuvos teismų praktika bylose, susijusiose su tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje

⁵ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009.

⁶ GRINEVIČIŪTĖ, K. *Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016.

⁷ Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas. *2006 m. bendrasis komentaras nr. 8 dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo fizinio bausmių ir kitų žiaurių ar žeminančių bausmių formų*. Ženeva: 2006;

UNICEF. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child: Fully Revised Third Edition*. Ženeva: 2007;

HENRY, A. ir LENIHAN, T. *Vaikystės be smurto užtikrinimas. Fizinio bausmių draudimo namų aplinkoje įgyvendinimo rekomendacijos*. Švedija: Baltijos Jūros Valstybių Tarybos sekretoriatas, 2018; Europos Komisija. *Fizinio bausmių vaikams uždraudimas*. Strasbourg: 2008

įgyvendinimu. Atsižvelgiant į tai, kad aukštesnių instancijų nutarčių, susijusių su tėvų valdžia vaikų auklėjimo srityje, nėra labai daug, jos buvo atrinktos pagal reikšminius žodžius bei citavimo dažnumą.

1. DABARTINIO TĖVŲ VALDŽIOS TEISINIO REGULIAVIMO PRIELAIDOS BEI KAITA NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS LAIKOTARPIU

Atlikusi tyrimą, magistrantė nustatė, kad, šiuo metu galiojančio tėvų valdžios teisinio reguliavimo turinį reikšmingai paveikė šie teisės aktai: Lietuvos ratifikuotos tarptautinės sutartys⁸, įtvirtinančios žmogaus ar vaiko teises, dar sovietinėje Lietuvoje priimtas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Santuokos ir šeimos kodeksas (toliau – Santuokos ir šeimos kodeksas)⁹, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – Civilinis kodeksas)¹⁰ ir Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (toliau – Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas)¹¹. Šie teisės aktai formavo dabartinio tėvų valdžios reguliavimo turinį, todėl, siekiant padaryti tyrimui svarbius apibendrinimus, toliau darbe yra pristatomi svarbiausi šių aktų pakeitimai, susiję su tėvų valdžios reglamentavimu, bei aplinkybės, paskatinusios pokyčius.

1.1. 1990 m. – 1996 m. laikotarpis

1990 m. kovo 11 d., paskelbus Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, iškilo poreikis kurti naujus, nepriklausomos Lietuvos poreikius atitinkančius teisės aktus. Dėl šios priežasties 1992 m. spalio 25 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija). Konstitucijos 38 straipsnyje įtvirtinta, jog „Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti“, o 26 straipsnyje nustatyta, kad „Tėvai ir globėjai nevaržomi rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus“¹². Šios Konstitucijos nuostatos įtvirtino tėvų valdžios turinio pagrindus, kuriais remiantis vėliau kituose teisės aktuose formuluotos ir kitos turinį sudarančios tėvų teisės ir pareigos, jų įgyvendinimo taisyklės. Pažymėtina, kad Konstitucijoje sąvoka „tėvų valdžia“ įtvirtinta nebuvo, naudojama tik tėvų teisių ir pareigų formuluotė.

Nepaisant to, kad atkūrus nepriklausomybę buvo pradėti kurti nauji teisės aktai, Lietuvoje kurį laiką dar galiojo Santuokos ir šeimos kodeksas, priimtas dar 1970 m. sausio

⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987; 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 60-1501; Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OL 2012 C 326.

⁹ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas buvo priimtas 1969 m. liepos 16 d., įsigaliojo 1970 m. sausio 1 d. ir pakeitus pavadinimą į „Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas“ galiojo iki pat naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimo, t. y. iki 2001 m. liepos 1 d.

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

¹¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

1 d.¹³. Šis Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje priimtas teisės aktas galiojo iki pat dabartinio Civilinio kodekso įsigaliojimo, t. y. 2001 m. liepos 1 d. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad iki 1996 m. balandžio 12 d. (kol įsigaliojo pirmoji Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcija¹⁴) Lietuvos teisinėje sistemoje apskritai nebuvo atskiro įstatymo, reglamentuojančio vaiko teisių apsaugą, todėl Santuokos ir šeimos kodeksas iki Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo įsigaliojimo buvo pagrindinis teisės aktas, teisiškai reguliavęs santykius, susiklostančius tarp tėvų ir jų vaikų. Būtent dėl to, kad įsigaliojus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymui tėvų valdžios teisinis reguliavimas ženkliai pasikeitė, žemiau bus aptariamas laikotarpis nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo iki pirmosios Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcijos¹⁵.

Analizuojant tėvų valdžios vaikų atžvilgiu reguliavimą Santuokos ir šeimos kodekse, visų pirma pabrėžtina, kad šiame teisės akte tėvų valdžios sąvoka apskritai nėra vartojama, vietoj jos naudojama sąvoka „tėvų teisės ir pareigos“. Šio teisės akto devintojo skirsnio 65 straipsnyje sakoma, kad „nepilnamečių vaikų teises ir interesus privalo ginti jų tėvai“¹⁶, o toliau visame kodekso tekste niekur nėra įvardijama, kokios gi tiksliai yra vaikų teisės ir interesai, įtvirtintos tik tėvų teisės ir pareigos. Iš to galima daryti išvadą, kad šiame teisės akte vaikui, kaip savarankiškam teisės subjektui, nebuvo numatytos jokios subjektinės teisės, t. y. šeimos teisiniai santykiai reglamentuojami apibrėžiant tik tai, kokias teises bei pareigas turi tėvai savo vaikų atžvilgiu, t. y. „Tėvai privalo auklėti savo vaikus, rūpintis jų fiziniu vystymusi ir mokymu, ruošti visuomenei naudingam darbui, auginti garbingais socialistinės visuomenės nariais“¹⁷. Galima daryti pagrįstą prielaidą, kad vaikas turėjo tik tas teises, kurios buvo išvedamos iš jo tėvų teisių bei pareigų, o tėvai gana didelę laisvę spręsti, kokios vaiko teisės ir kaip turi būti įgyvendinamos¹⁸.

Praėjus vos keliems metams po Konstitucijos priėmimo, 1995 m. balandžio 27 d. Lietuva ratifikavo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, kuria įsipareigojo kiekvienam žmogui garantuoti jo teises ir pagrindines laisves¹⁹. Nors šiame teisės akte tiesiogiai nėra minimos tėvų ar vaikų teisės ir pareigos, tėvų valdžios

¹³ PAPIRTIS, L. V. ir ŠADŽIUS, H. Lietuvos šeimos teisės raida 1990 – 2000 m. etapai, problemos. *Socialinis ugdymas*, 2013, 3(35), p. 10 – 40.

¹⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 1996 m. balandžio 12 d. redakcija.

¹⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 1996 m. balandžio 12 d. redakcija.

¹⁶ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. *Vyriausybės žinios*, 1969, nr. 21-186

¹⁷ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. *Vyriausybės žinios*, 1969, nr. 21-186

¹⁸ STRIPEIKIENĖ, J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema. *Jurisprudencija*, 2003, t. 42(34). p. 12–17.

¹⁹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.

įgyvendinimo srityje itin svarbus 8 konvencijos straipsnis, kuriame įtvirtinta privataus ir šeimos gyvenimo apsauga, kadangi būtent pagal šį straipsnį Europos Žmogaus Teisių Teisme (toliau – EŽTT) yra nagrinėjami skundai dėl tėvų valdžios ribojimo²⁰.

1995 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 1989 m. priimtą Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją (toliau – Vaiko teisių konvencija)²¹. Ratifikavusi šią konvenciją, Lietuva įsipareigojo užtikrinti, kad visos vaikų teisės būtų tinkamai įgyvendinamos bei būtų garantuota, jog visais atvejais, imantis bet kokių veiksmų, susijusių su vaiku, svarbiausia būtų vaiko interesai. Nepaisant to, kad ši tarptautinė sutartis reglamentuoja ne tėvų teises ir pareigas, o tik įtvirtina vaiko teises bei jų įgyvendinimo principus, jos ratifikavimas buvo labai svarbus tolimesnei tėvų valdžios reglamentavimo raidai Lietuvoje, kadangi tai buvo pirmasis Lietuvoje galiojęs teisės aktas, kuriame aiškiai yra apibrėžiamos vaikų teisės ir valstybės bei tėvų (globėjų) pareiga jas užtikrinti. Ją ratifikuodama Lietuva prisiėmė atsakomybę laikytis konvencijos nuostatų, tarp jų ir įsipareigojimą užtikrinti, kad nacionaliniai Lietuvos teisės aktai neprieštarautų Vaiko teisių konvencijos nuostatomis.

Turint omenyje tai, kad 1990 m. – 1996 m. laikotarpiu Lietuvoje buvo priimta Konstitucija, įtvirtinusi tėvų valdžios turinio pagrindus, ratifikuota Vaiko teisių konvencija, tapusi pirmuoju nepriklausomoje Lietuvoje veikiančiu teisės aktu, aiškiai įtvirtinančiu vaiko teises, galima daryti išvadą, kad šiuo laikotarpiu buvo sudarytos esminės prielaidos tolimesniam tėvų valdžios bei vaiko teisių apsaugos reglamentavimui 1996 m. priimtame Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, Civiliniame kodekse bei kituose vėliau priimtuose teisės aktuose.

1.2. 1996 m. – 2017 m. laikotarpis

1996 m. balandžio 12 d. įsigaliojo pirmoji Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcija²². Šio įstatymo priėmimas neabejotinai gali būti laikomas dideliu žingsniu link tarptautinius standartus atitinkančio vaiko teisių užtikrinimo²³, kadangi būtent šis teisės aktas buvo pirmasis nacionalinis teisės aktas, aiškiai suteikiantis teises vaikui kaip

²⁰ Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra ir Europos Taryba. *Vaiko teisės reglamentuojančios Europos teisės vadovas*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2015, p. 69 – 86.

²¹ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 60-1501.

²² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 1996 m. balandžio 12 d. redakcija.

²³ 1995 m. Lietuva ratifikavo Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, todėl tapo labai svarbu užtikrinti, jog visi teisės aktai, reglamentuojantys su vaikais susijusius klausimus, neprieštarautų konvencijos nuostatomis.

savarankiškam teisės subjektui²⁴. Kaip jau minėta, iki šio teisės akto priėmimo galiojusiame nacionaliniame reglamentavime vaiko teisės nebuvo aiškiai įvardytos ir visais atvejais išvedamos iš tėvų teisių ir pareigų, o tai reiškia, kad tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai turėjo plačias teises spręsti, kokias ir kaip vaiko teises įgyvendinti, kokius auklėjimo metodus taikyti. Būtent dėl šios priežasties galima teigti, kad tėvų valdžios turinys nebuvo toks aiškus, o ribos daug platesnės, kadangi jos nebuvo aiškiai ribojamos tuo, kokias teises turi vaikas ir kaip tos teisės turi būti įgyvendinamos.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas įsigaliojo 1996 m. balandžio 12 d., tačiau Santuokos ir šeimos kodeksas galiojo iki pat 2001 m. liepos 1 d., todėl kyla klausimas, kurio teisės akto nuostatos buvo taikomos (turint omenyje ryškius šių aktų reguliavimo skirtumus vaiko teisių srityje). Atsakymas į šį klausimą pateikiamas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996 m. balandžio 12 d. redakcija) 5 straipsnio 2 dalyje, kurioje nurodoma, kad „Sprendžiant kilusius ginčus, kai įstatymai ar kiti teisės aktai kitaip negu šis įstatymas reglamentuoja santykius, susijusius su vaiko teisėmis bei laisvėmis ir jų apsauga, arba šie santykiai nėra įstatymų sureguliuoti, taikomos šio įstatymo atitinkamos nuostatos.“²⁵ Taigi, įstatymų leidėjas tiesiogiai išreiškė kolizinę taisyklę, nustatančią, kaip turėtų būti sprendžiama normų kolizija tarp Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo ir kitų teisės aktų (tame tarpe ir Santuokos ir šeimos kodekso), jeigu tokia atsirastų. Esant aiškiai išreikštai įstatymų leidėjo valiai, tai, kad Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo priėmimo metu vis dar galiojo Santuokos ir šeimos kodeksas, vaiko nepripažinęs savarankišku teisės subjektu, nėra kliūtis teigti, kad šio įstatymo priėmimas buvo didelis žingsnis tarptautinius standartus²⁶ atitinkančio vaiko teisių apsaugos reglamentavimo link.

Be abejonės, vien tai, kad pirmojoje Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcijoje²⁷ vaikas jau suvokiamas kaip savarankiškas teisės subjektas, nereiškia, kad šiame įstatyme įtvirtintas reguliavimas pilnai užtikrina jo atitikimą tarptautiniams aktams²⁸. Atkreiptinas dėmesys, kad nors šiame įstatyme didžiausias dėmesys yra skiriamas būtent vaiko teisių identifikavimui, jame nėra nustatyta aiški valstybinė vaiko teisių apsaugos sistema, neapibrėžiamos atsakingų institucijų funkcijos bei netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo padariniai. Svarbu ir tai, kad šios Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo

²⁴ STIPEIKIENĖ, J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema. *Jurisprudencija*, 2003, t. 42(34); 12–17.

²⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 1996 m. balandžio 12 d. redakcija.

²⁶ Tai yra Vaiko teisių konvencijos nuostatas.

²⁷ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 1996 m. balandžio 12 d. redakcija.

²⁸ Tokiems kaip: Vaiko teisių konvencija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija.

redakcijos 49 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog „Vaiką, vengiantį atlikti savo pareigas, už drausmės pažeidimus tėvai, kiti teisėti vaiko atstovai gali atitinkamai drausminti savo nuožiūra, išskyrus fizinį ar psichinį kankinimą, kitoki žiaurų elgesį, vaiko garbės ir orumo žeminimą“²⁹. Šiame straipsnyje įstatymo leidėjo pasirinktos formuluotės rodo, kad draudžiamos yra tik tos drausminimo priemonės, kurios daro žymų neigiamą poveikį vaikui (t. y. žiaurus elgesys, kankinimas, žeminimas), todėl galima daryti išvadą, kad visos auklėjimo priemonės, neperžengiančios šių ribų, yra leidžiamos. Tai reiškia, kad tėvai turi laisvę savo nuožiūra pasirinkti, kokias priemones taikyti vaiko drausminimui, net jei tai būtų draudžiamos ribos nepasiekiantis smurtas (tiek psichologinis, tiek fizinis). Šioje įstatymo redakcijoje taip pat niekur nėra minima vaiko nepriežiūros kategorija, kuri pagal dabartinį reguliavimą laikoma viena iš smurto prieš vaiką formų. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad šiame teisės akte nėra vartojama „tėvų valdžios“ sąvoka, vietoj jos, kaip ir Konstitucijoje bei Santuokos ir šeimos kodekse naudojant „tėvų teisių ir pareigų“ sąvoką.

2001 m. liepos 1 d. įsigaliojo ir šiuo metu Lietuvoje galiojantis Civilinis kodeksas. Būtent šis teisės aktas buvo pirmasis, kuriame įvesta „tėvų valdžios“ sąvoka. Jame detalizuotos tėvų valdžios turinio sudedamosios dalys, 3.155 straipsnio 2 dalyje įtvirtinant, jog „Tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje.“³⁰. 2001 metais priimtame Civiliniame kodekse įvesta „tėvų valdžios“ sąvoka teisės aktuose naudojama ir iki šiol, tėvų valdžios turinį sudarančios teisės ir pareigos taip pat nepakito. O tėvų valdžios ribų klausimas nei Civiliniame kodekse, nei kituose teisės aktuose nei dabar, nei seniau nebuvo taip aiškiai sureglamentuotas, kadangi apima daugybę skirtingų aspektų.

2001 m. – 2017 m. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas buvo taisomas ir pildomas, aiškiau apibrėžiant atsakingas institucijas, jų funkcijas, įstatymą derinant su Europos Sąjungos teisės aktais³¹. Civilinio kodekso 3 knygos dalyje, reglamentuojančioje

²⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 1996 m. balandžio 12 d. redakcija.

³⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 2001 m. liepos 1 d. redakcija.

³¹ Svarbesni pakeitimai:

- 2001 m. rugpjūčio 20 d. redakcijoje Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą derinant su naujai įsigaliojusi Civiliniu kodeksu įtvirtinta galimybė paimti vaiką iš šeimos, kai šeimoje jam kyla pavojus, bei nustatytos institucijos, kurios gali atlikti šiuos veiksmus. Iki to laiko ši galimybė buvo numatyta Santuokos ir šeimos kodekse.
- 2002 spalio 10 d. redakcijoje nustatomos Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos funkcijos vaiko teisių apsaugos srityje, taip pat įtvirtinamos ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos užduotys.
- 2003 m. gegužės 3 d. redakcijoje daromi pakeitimai, reikalingi įstatymo suderinimui su Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu bei Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu.

tėvų ir vaikų santykius, reikšmingesnių pakeitimų, susijusių su tėvų valdžios turiniu ar ribomis, padaryta nebuvo³².

Aptariant 1996 – 2017 m. laikotarpį paminėtina, kad 2004 m. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, Lietuvoje pradėti taikyti Europos Sąjungos teisės aktai. Vaiko teisių apsaugos kontekste svarbi Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija³³, kuri po 2009 m. Lisabonos sutarties³⁴ priėmimo tapo pirminiu Europos Sąjungos teisės šaltiniu, t. y. Lietuvoje tiesiogiai taikomu teisės aktu. Ši chartija tapo pirmuoju teisės aktu, kuriame vaikų teisės nurodytos Europos Sąjungos konstituciniame lygmenyje³⁵.

Kaip jau minėta darbo pradžioje, iki pat 2017 m. vasario 21 d. Lietuvos Respublikos teisės aktuose, reglamentuojančiuose tėvų valdžios vaikų atžvilgiu ribas bei turinį, nebuvo įtvirtintas aiškus bet kokio (ypač nežymaus, naudojamo drausminimo tikslais) smurto prieš vaikus draudimas, t. y. įstatymuose įtvirtintos tėvų valdžios ribos vaikų auklėjimo srityje buvo gana plačios, nepaisant to, kad Lietuvai ratifikavus Vaiko teisių konvenciją buvo įsipareigota užtikrinti visas vaiko teises, įskaitant ir teisę į sveiką vystymąsi, apsaugą nuo smurto³⁶. Tiesa, 2011 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos asmens apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas³⁷, pagal kurį nukentėjusiu nuo smurto laikomas ne tik asmuo, realiai patyręs smurtą (taip pat ir vaikas), tačiau ir vaikas, kuris gyvena aplinkoje, kurioje yra smurtaujama. Nors šis įstatymas sustiprino vaikų apsaugą nuo smurto, tačiau juo nebuvo uždraustos fizinės baudmės, jis nebuvo orientuotas būtent į vaikų apsaugą³⁸.

Nors Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatos, uždraudžiančios visų rūšių smurtą prieš vaikus, įsigaliojo tik 2017 m., dar 2001 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių

-
- 2015 m. spalio 28 d. redakcijoje daromi pakeitimai, reikalingi tam, kad Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas būtų suderintas su 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/93/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR (OL 2011 L 335, p. 1).

³² Civilinio kodekso 3 knygoje 2001 – 2017 m. padaryti pakeitimai, susiję su tėvų ir vaikų santykių reglamentavimu:

- 2004 lapkričio 26 d. keičiamas 3.194 straipsnio 3 dalis, nustatant, kad teismas išlaikymą priteisia vaikams iki 18 metų, taip pat vaikams iki 24 metų, kai jie studijuoja ir jiems reikalinga parama
- 2013 liepos 9 d. nustatyta nauja taisyklė dėl išlaikymo priteisimo, panaikinant įpareigojimą teismui išlaikymą priteisti vaikams, vyresniems nei 24 metų amžiaus, tačiau paliekant tokią galimybę. Pakeitimas padarytas, kadangi 2004 m. lapkričio 26 d. Civilinio kodekso redakcijoje galiojusi nuostata Konstitucinio Teismo pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai.

³³ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OL 2012 C 326.

³⁴ Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, pasirašyta Lisabonoje, OL 2007 C 306.

³⁵ Vaiko teises reglamentuojančios Europos teisės vadovas. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra ir Europos Taryba, 2015. 20 psl.

³⁶ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 60-1501. 6 straipsnio 2 dalis; 19 straipsnio 1 dalis.

³⁷ Lietuvos Respublikos asmens apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 72-3475.

³⁸ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2018 m. veiklos ataskaita p. 47.

komiteto išvadose dėl Lietuvos įžanginės ataskaitos³⁹ apie Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimą buvo išreikštas raginimas Lietuvai įstatymiškai įtvirtinti aiškų bet kokio smurto prieš vaikus draudimą. Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto pateiktų išvadų 25, 26, 31 ir 32 punktuose aiškiai pabrėžiama, kad turint omenyje smurto prieš vaikus paplitimą Lietuvos šeimose, Lietuvai rekomenduojama imtis teisinių priemonių tam, kad būtų uždraustos kūno bausmių taikymas vaikams, be to, nurodoma, kad turėtų būti imamasi priemonių tam, kad visuomenė būtų informuojama apie smurto daromą žalą, galimas alternatyvias auklėjimo priemones⁴⁰.

Nepaisant Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto 2001 m. išvadoje pateiktų rekomendacijų, Lietuvoje jokie pokyčiai vaikų apsaugos nuo smurto srityje neįvyko. Todėl 2004 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių apsaugos komiteto išvadoje Lietuva vėl raginama imtis visų priemonių mažinti smurto prieš vaikus paplitimą bei nustatyti tikslus šio reiškinio paplitimo mastus⁴¹. Deja, nors ir buvo siūlomi tokie įstatymų pakeitimai⁴², po 2004 m. išvadų įstatyminis smurto prieš vaikus draudimas nebuvo įtvirtintas, todėl 2013 metų išvadoje smurto prieš vaikus uždraudimo būtinybei skiriamas dar didesnis dėmesys. Komitetas nurodo, kad Lietuva turi užtikrinti visapusišką vaikų apsaugą nuo šio reiškinio, taip pat imtis visų priemonių tam, kad vaikas iš tiesų būtų laikomas pilnavertišku teisės subjektu, be to, rekomenduojama įdėti daugiau pastangų užtikrinant vaikams galimybę patiems pranešti apie smurto atvejus⁴³. Tiesa, šioje rekomendacijoje jau yra minima, jog Lietuva ataskaitoje pateikė Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo projektą, kuriame smurto draudimas yra įtvirtintas, tačiau net ir po šios rekomendacijos tokios nuostatos priėmimui prireikė dar 4 metų, o tam įtakos turėjo žemiau analizuojamos priežastys.

Siūlymų priimti įstatymų pataisas bei įtvirtinti visišką smurto prieš vaikus draudimą Lietuvoje buvo ne vienas⁴⁴, tačiau iki 2017 m. tai taip ir netapo galiojančiu teisiniu

³⁹ Ataskaitų teikimo pareiga valstybėms, ratifikavusioms Vaiko teisių konvenciją, yra numatyta konvencijos 44 straipsnyje. Vaiko teisių komiteto ataskaitų pagrindu pateikiamos išvados teisinės galios valstybėse neturi, tai yra, nėra privalomos vykdyti, tačiau turint omenyje tai, kad valstybė prisijungusi prie Vaiko teisių konvencijos įsipareigoja jos laikytis, šios rekomendacijos laikytinos politiškai svarbiomis.

⁴⁰ Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto išvados dėl Lietuvos įžanginės ataskaitos. CRC/C/15/Add. 146. 2001-02-21.

⁴¹ Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto išvados dėl Lietuvos antrosios ataskaitos. CRC/C/LTU/CO/2. 2006-03-17.

⁴² Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo papildymo 2(1) straipsniu, 10, 49, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. 2008-02-13 d, nr. XP-2848. Pasiūlymą įregistravo seimo narė Marija Aušrinė Pavilionienė.

⁴³ Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto išvados dėl Lietuvos trečiosios ir ketvirtosios ataskaitos. CRC/C/LTU/CO/3-4. 2013-10-04.

⁴⁴ Seime atmetas pasiūlymas uždrausti vaikams taikyti fizines bausmes. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 6d.] <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/seime-atmetas-siulymas-uzdrausti-vaikams-taikyti-fizines-bausmes-56-91028>>

reguliavimu, kadangi, iš nepatvirtintų įstatymų projektų aišku, kad Seime nemaža dalis šiai idėjai nepritarė. Pirmasis oficialiai įregistruotas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo projektas, kuriame siūloma įtvirtinti, jog draudžiamas visų formų smurtas prieš vaikus, Seimui buvo pateiktas svarstyti dar 2008 m.⁴⁵. Vėliau tokie siūlymai buvo registruoti ir kitų Seimo narių⁴⁶, taip pat Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos⁴⁷, Seimo žmogaus teisių komiteto⁴⁸. Be abejonės, turint omeny visa tai, kas jau minėta aukščiau, akivaizdu, kad Seime bei kitose valstybės institucijose daugybę metų vyko diskusijos, buvo rengiami bei svarstomi nauji įstatymų projektai, kuriais siūloma uždrausti visų formų smurtą prieš vaikus. Nors, atrodytų, Lietuva, ratifikuodama Vaiko teisių apsaugos konvenciją, įsipareigojo užtikrinti tai, kad vaikas bus laikomas pilnaverčiu subjektu, nuo gimimo turinčiu visas teises, vis dėlto šiam draudimui buvo priešinamasi labai aktyviai. Esminiu argumentu, pagrindžiančiu tai, kad tokio draudimo Lietuvos teisės aktuose nereikia, būdavo tradicinių šeimos vertybių, krikščioniško auklėjimo saugojimas, teigiant, kad toks reguliavimas pažeistų asmenų teisę į privataus šeimos gyvenimo apsaugą ir per stipriai ribotų tėvų valdžios įgyvendinimo būdų pasirinkimo laisvę⁴⁹.

Esminiu įvykiu, paskatinusiu įstatymų leidėją įtvirtinti smurto prieš vaikus draudimą, tapo 2017 metų sausį motinos ir jos sugyventinio įvykdytas nusikaltimas, kurio metu 4 metų berniukui buvo suduoti ne mažiau nei 135 smūgiai ir jis dėl daugybinių sumušimų ligoninėje mirė. Šis įvykis sulaukė ne tik labai didelio atgarsio žiniasklaidoje, tačiau taip

Seime – siūlymas uždrausti fizinės bausmės bei psichologinį smurtą prieš vaikus. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 6 d.] <<https://tv.lrytas.lt/zinios/lietuvos-diena/2013/04/13/news/seime-siulymas-uzdrausti-fizines-bausmes-ar-psichologini-smurta-pries-vaikus-121041/>>

Seimo nariams – visuomenininkų raginimas uždrausti smurtą prieš vaikus. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 6 d.]

<https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvos_politika/seimo_nariams__visuomenininku_raginitas_uzdrausti_smurta_pries_vaikus>

⁴⁵ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo papildymo 2(1) straipsniu, 10, 49, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. 2008-02-13 d., nr. XP-2848. Pasiūlymą įregistravo seimo narė Marija Aušrinė Pavilionienė.

⁴⁶ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo papildymo 2(1) straipsniu, 10, 49, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. 2009-03-05, nr. XIP-393. Pasiūlymą registravo Seimo narė Ona Valiukevičiūtė.;

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2, 4, 10 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. *Teisės aktų registras*, 2010-04-01, XIP-1883. Pasiūlymą registravo Seimo narys Gediminas Navaitis.;

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr.I-1234 2, 6, 10 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. *Teisės aktų registras*, 2016-11-30, nr. XIIIIP-113. Pasiūlymą registravo Seimo narys Mykolas Majauskas, Seimo narė Dovilė Šakalienė.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2014-12-19, nr. 13-3188-01(9).

⁴⁸ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2, 10, 49, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. 2009-07-17, nr. XIP-393(3).

⁴⁹ Rašytiniai atsakymai į Jungtinių Tautų žmogaus teisių komiteto pateiktą Lietuvos problemų sąrašą. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2012.

pat ir politikų dėmesio⁵⁰. Iškart po jo imta garsiai kalbėti apie būtinas reformas vaiko teisių apsaugos srityje, apie būtinybę užtikrinti, kad tokie atvejai daugiau nepasikartotų. Ir nepaisant to, kad dar iki tragedijos, ne vieną kartą Seimui jau buvo teiktos Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pataisos dėl visų rūšių smurto prieš vaikus uždraudimo, paskutinį kartą 2017 m. sausį, prieš tragediją, jos patvirtintos nebuvo, o tų pačių metų vasario 14 d. galiausiai buvo priimta nauja Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcija, kurioje aiškiai apibrėžta, jog yra draudžiamas visų rūšių, t. y. fizinis, psichologinis bei seksualinis smurtas prieš vaiką ir vaiko nepriežiūra⁵¹.

Tai, kad Lietuvos teisinėje sistemoje visų smurto rūšių prieš vaiką uždraudimas buvo pasiektas tik po tokio itin skaudaus įvykio, nepaisant to, kad jau ir iki jo Vaiko teisių komitetas, Lietuvos nevyriausybinės organizacijos, Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, dalis Seimo narių, kitų visuomenės veikėjų bei mokslininkų kalbėjo apie būtinybę įtvirtinti tokią nuostatą⁵², autorės nuomone, rodo dar nepakankamą Lietuvos teisinės ir politinės sistemos brandą vaiko teisių apsaugos srityje. Manytina, kad tokie skaudūs įvykiai, kaip garsiai nuskambėjęs vaiko sumušimas, pasibaigęs jo mirtimi, neturėtų būti vienintelis būdas Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtinti pažangias ir tarptautinių organizacijų, veikiančių žmogaus ir vaiko teisių apsaugos srityje, rekomenduojamas nuostatas.

Galima daryti išvadą, jog 1996 – 2017 m. laikotarpis buvo labai svarbus tėvų valdžios, vaiko teisių apsaugos dabartinio reguliavimo formavimuisi Lietuvoje, kadangi įsigaliojo tiek Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, tiek Civilinis kodeksas, buvo aktyviai teikiami pasiūlymai dėl šių teisės aktų pakeitimų, gautos pirmosios Vaiko teisių komiteto išvados, o vaikams suteiktos savarankiškos subjektinės teisės, aiškiai nustatytas tėvų valdžios turinys bei įstatymiškai uždraustas visų rūšių smurtas prieš vaikus.

⁵⁰ Seimas vienbalsiai priėmė vaikų nemušimo įstatymą. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/mato-reforma-seimas-vienbalsiai-prieme-vaiku-nemusimo-istatyma-56-755078>>

⁵¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 2017 m. vasario 21 d. redakcija.

⁵²Pavyzdžiui: SAKALAUSKAS, G.; USELĖ, L. Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai. *Teisės problemos*, 2007. Nr. 2 (56);

ŽIOBIENĖ, E. (Ne)tinkamas tėvų valdžios įgyvendinimas: teisinio vertinimo ypatumai. Iš *Šeimos bylų nagrinėjimo ir teismo sprendimų vykdymo ypatumai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 186-212; NVO, dirbančių su vaikais, viešas kreipimasis į Lietuvos politikus ir visuomenę. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą:< <http://www.pvc.lt/lt/naujienos/317-nvo-dirbanciu-su-vaikais-viesas-kreipimasis-i-lietuvos-politikus-ir-visuomene>>

1.3. 2017 m. – 2020 m. laikotarpis

Netrukus po Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcijos, įtvirtinusios visų formų smurto prieš vaiką draudimą⁵³, priėmimo, buvo priimta dar viena nauja to paties įstatymo redakcija, kuria reformuota visa vaiko teisių apsaugos sistema (šios pataisos įsigaliojo 2018 m. liepos 1 d.)⁵⁴. Šia reforma buvo centralizuota vaiko teisių apsaugos sistema, įvestos pagrindinės sąvokos, nustatytos aiškios skirtingų institucijų funkcijos, įvesti grėsmės lygiai bei jų nustatymo taisyklės.

Nepaisant to, kad dar 2017 m. pradžioje žiniasklaidoje bei visuomenėje buvo daugiausiai kalbama apie būtinybę apsaugoti vaikus, po reformos į viešumą buvo iškelti keli atvejai, kuomet vaikams nustatius antrąjį grėsmės lygį, jie buvo atskirti nuo tėvų, nustatant jiems laikinąją globą⁵⁵. Po šių įvykių vėl imta diskutuoti apie tai, jog lengvas fizinis smurtas fizinių bausmių pavidalu neturi būti draudžiamas, jog tėvai turi turėti teisę auklėti savo vaikus taip, kaip jiems priimtina. Dėl šios priežasties 2018 m. buvo organizuotas mitingas, pasisakant prieš naują vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, teiktas įstatymo projektas, siaurinantis smurto sąvoką, itin apribojantis galimybę atskirti vaiką nuo šeimos net ir tada, kai jam gresia pavojus⁵⁶.

Galiausiai 2019 m. balandį įsigaliojo nauja įstatymo redakcija⁵⁷, 2019 rugpjūčio 31 d. dar viena⁵⁸, o 2020 m. sausio 1 d. jau ir dabar galiojanti Vaiko teisių apsaugos pagrindų redakcija⁵⁹. Šiais teisės akto pakeitimais buvo atsisakyta grėsmės lygių, įvedant „pagalbos vaikui ir šeimai poreikio“ bei „vaiko apsaugos poreikio“ sąvokas. Nepaisant to, kad pasiūlymų vėl siaurinti smurto prieš vaikus sąvoką, sugrąžinti tėvams teisę patiems spręsti

⁵³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 2017 m. vasario 21 d. redakcija.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996., nr. 33-807. 2018 m. liepos 1 d. redakcija.

⁵⁵ Teisėsauga baigė ikiteisminį tyrimą dėl galimo kauniečių Kručinskių smurto prieš vaikus. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/teisesauga-baige-ikiteismini-tyrima-del-galimo-kauniecieu-krucinsku-smurto-pries-vaikus-59-1058314>>; <<https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/980970/is-darzelio-paimto-vaiko-drama-motina-tikrino-melo-detektoriumi>>

⁵⁶ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymo Nr. XIII-643 2, 3, 4, 9, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43 straipsnių pakeitimo, Įstatymo papildymo 36(1), 36(2), 36(3), 36(4), 38(1) straipsniais ir 38 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas. *Teisės aktų registras*, 2018-11.23, nr. XIII-2966.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 2019 m. balandžio 20 d. redakcija.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 2019m. rugpjūčio 31 d. redakcija.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 2020 m. sausio 1 d. redakcija.

dėl vaikui taikomų bausmių pobūdžio (net jei tai būtų smurtas) buvo⁶⁰, vis dėlto šiais Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimais didesnių pokyčių tėvų valdžios įgyvendinimo srityje nebuvo padaryta, kadangi iš esmės dėmesys buvo skiriamas vaiko paėmimo iš tėvų pagrindų bei tvarkos keitimui.

Apibendrinant visa tai, kas buvo išdėstyta pirmojoje darbo dalyje, teigtina, kad per pastaruosius trisdešimt metų tėvų valdžios teisinio reguliavimo srityje Lietuvoje įvykusiems pasikeitimams esminės prielaidos buvo sukurtos priėmimus Konstituciją bei ratifikavus Vaiko teisių konvenciją. Nuo 1990 m. buvo pereita nuo reguliavimo, nesuteikiančio vaikui savarankiškų subjektinių teisių, iki aiškaus vaiko teisių bei tėvų valdžios turinio įtvirtinimo ir galiausiai aiškaus įstatyminio smurto prieš vaikus uždraudimo.

⁶⁰ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymo Nr. XIII-643 2, 3, 4, 9, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43 straipsnių pakeitimo, Įstatymo papildymo 36(1), 36(2), 36(3), 36(4), 38(1) straipsniais ir 38 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas. *Teisės aktų registras*, 2018-11.23, nr. XIIIIP-2966.

2. TĖVŲ VALDŽIOS SĄVOKA IR TURINYS

Šioje magistro darbo dalyje bus siekiama ne tik atskleisti, kokia tėvų valdžios sąvoka ir turinys šiuo metu yra įtvirtinta Lietuvos teisinėje sistemoje, tačiau taip pat iširti, kokios priežastys lėmė, jog šiai kategorijai apibrėžti teisės aktuose buvo pasirinkta naudoti būtent šį žodžių junginį⁶¹. Šiam tikslui pasiekti reikalinga išnagrinėti, kokios formuluotės buvo naudojamos tarpukario Lietuvos teisės aktuose, yra naudojamos kitose Europos šalyse, tarptautiniuose teisės aktuose bei kokią reikšmę gali turėti būtent „tėvų valdžios“ sąvokos naudojimas Lietuvos teisės aktuose.

2.1. Sąvokos „tėvų valdžia“ vartojimo Lietuvos teisės aktuose priežastys bei galima šios formuluotės naudojimo įtaka realiam jos turinio suvokimui

Kaip jau buvo nurodyta, tėvų valdžios sąvoka nepriklausomos Lietuvos teisės aktuose pirmą kartą buvo įtvirtinta 2001 m. įsigaliojusiam Civiliniame kodekse, o iki Civilinio kodekso priėmimo jau galiojusiuose Santuokos ir šeimos kodekse, Konstitucijoje bei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (pirmose redakcijose) toks terminas nevertotas – buvo naudojama tik „tėvų teisių ir pareigų“ sąvoka. Pagrįstai kyla klausimas, kodėl Civilinio kodekso trečiojoje knygoje buvo pasirinkta įvesti tėvų valdžios sąvoką.

Nors yra mokslinių publikacijų, susijusių su tėvų valdžios įgyvendinimu, ypatingai tėvų valdžios apribojimais, jose nėra analizuojama, kodėl šiai kategorijai apibrėžti buvo pasirinkta naudoti būtent šį terminą. Autorės nuomone, tokia analizė yra svarbi, kadangi tėvų ir vaikų santykiai yra privataus gyvenimo dalis, kuriai įtakos turi ne tik teisės normos, tačiau taip pat ir tradicijos, religinės bei moralinės nuostatos⁶², todėl vienos ar kitos formuluotės pasirinkimas gali atspindėti visuomenėje vyraujančią nuomonę bei įsitikinimus ir formuoti tam tikrą požiūrį.

Prieš pradėdant galimų priežasčių, kodėl buvo pasirinkta vartoti būtent tėvų valdžios sąvoką, analizę, svarbu identifikuoti, ką apskritai reiškia žodis „valdžia“. Remiantis Lietuvių kalbos žodyne pateikiama informacija, žodis „valdžia“ reiškia „teisę, galimybę ar gebėjimą tvarkyti kieno veiksmus, pajungti juos savo valiai“⁶³. Todėl galima daryti išvadą,

⁶¹ Toliau darbe „tėvų valdžia“ taip pat bus įvardijama terminu arba sąvoka.

⁶² KUDINAVIČIŪTĖ – MICHAILOVIENĖ, I. Teisinė šeimos forma. Iš *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji 10 taikymo metų*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 398.

⁶³ Lietuvių kalbos žodynas. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 18 d.]. <<https://www.lietuviuzodynas.lt/zodynas/Valdžia>>

kad žodis „valdžia“ lingvistiniu požiūriu iš esmės reiškia teisę kažką daryti, tačiau savo prasme neapima pareigos aspekto, kuris yra neatsiejamas nuo „tėvų valdžios“ kaip teisinės kategorijos. Žodis „valdžia“ dažniausiai yra naudojamas būtent politiniame kontekste, apibrėžiant šalies vadovo (ar valdžios institucijos) teisę valdyti šalį ar priimti sprendimus. Konstitucijoje šis žodis taip pat vartojamas tik valstybės valdymo kontekste⁶⁴. Taigi, lingvistinis žodžio „valdžia“ apibrėžimas reikšmingai skiriasi nuo teisinei tėvų valdžios sąvokai suteikiamos reikšmės, todėl teigtina, kad šis žodžių junginys buvo pasirinktas ne dėl to, kad geriausiai atspindi teisinę sąvokos prasmę. Dėl šios priežasties toliau bus analizuojamos kitos galimos prielaidos.

Atsižvelgiant į tai, kad Civilinis kodeksas buvo pirmasis nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu priimtas aktas, kuriame naudojama „tėvų valdžios“ sąvoka, siekiant išsiaiškinti šios sąvokos vartojimo priežastis, analizuotini tarpukario Lietuvoje galiojusiuose teisės aktuose naudoti terminai bei kitų Europos valstybių ir tarptautiniuose teisės aktuose vartojamos sąvokos šiai kategorijai apibrėžti.

Remiantis Lietuvos teisės istorijos chrestomatija⁶⁵ bei Civilinio kodekso trečiosios knygos komentaru⁶⁶, tarpukario Lietuvos teisės aktuose, reglamentuojančiuose tėvų ir vaikų santykius, buvo vartojama būtent „tėvų valdžios“ sąvoka. Tuometiniame reguliavime šios sąvokos vartojimas atitiko ir realų jos turinį, kadangi tuo metu pasaulyje dar nebuvo prasidėję judėjimai už vaiko teises, nebuvo priimti vaiko teises įtvirtinantys teisės aktais, o vaikas buvo suprantamas kaip teisinių santykių objektas, o ne subjektas⁶⁷. Nepaisant to, kad tėvų ir vaikų santykių reguliavimas Civiliniame kodekse ir kituose šiuo metu galiojančiuose teisės aktuose reikšmingai skiriasi nuo tarpukario laikotarpiu galiojusio reguliavimo, istorinis šeimos teisės reguliavimas buvo analizuojamas rengiant Civilinį kodeksą ir turėjo įtakos dabartiniam reguliavimui⁶⁸, todėl manytina, kad turėjo įtakos ir būtent šios sąvokos įtraukimui į dabartinius teisės aktus.

Turint omenyje tai, kad Lietuvai atkūrus nepriklausomybę buvo labai svarbus tarptautinės bendruomenės pripažinimas, kitų didžiųjų Europos valstybių bei tarptautiniai teisės aktai turėjo didelę įtaką naujai kuriamiems Lietuvos teisės aktams⁶⁹, tarp jų ir Civilinio kodekso trečiajai knygai, reglamentuojančiai šeimos teisinius santykius. Būtent

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valtybės žinios*, 1992, nr. 33-1014. 3; 5; 8; 114 straipsniai.

⁶⁵ GELUMBAUSKAITĖ, R.; ŠAPOKA, G. *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Justitia, 2012, p. 318 – 319.

⁶⁶ MIKELĖNAS, V.; KESERAUSKAS, Š.; SMIRNOVIENĖ, Z.; MIZARAS, V.; BAKANAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002.

⁶⁷ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė: vadovėlis* Vilnius: Justitia, 2009, p. 357.

⁶⁸ PAPIRTIS, L. V.; ŠADŽIUS, H. Lietuvos šeimos teisės raida 1990 – 2000 m.: etapai problemos. *Socialinis ugdymas*. 2013, 3(35), p. 35.

⁶⁹ Kodekso projekto Nr.P-2271 ir įstatymo projekto Nr.P-2272 aiškinamasis raštas. 2000 m. sausio 3 d.

tai teigia ir V. Pakalniškis, analizuodamas Civilinį kodeksą straipsnyje „Pirmasis Lietuvos Civilinis kodeksas – modernios valstybės kūrimo priemonė“ ir pabrėždamas, kad rengiant Civilinį kodeksą buvo svarbu ne tik parengti teisės aktą, atitinkantį pasikeitusią ideologiją, tačiau ir įsiliesti į Vakarų Europos bei transatlantinę erdvę, dėl to buvo būtina suderinti teisės aktus su Europos Sąjungos bei kitų Europos valstybių teise (pvz. Italijos, Olandijos ir kt.)⁷⁰. Tokie patys teiginiai pateikiami ir L. V. Papirčio bei H. Šadžiaus straipsnyje „Lietuvos šeimos teisės raida 1990 – 2000 m.: etapai, problemos“⁷¹. Todėl svarbu iširti, kokia terminija buvo vartojama tarptautinėje ir Europos valstybių teisėje, į kurią orientavosi nepriklausomybę atkūrusi Lietuva.

Civilinio kodekso trečiosios knygos rengimo laikotarpiu, t. y. 1990 – 2000 m.⁷² Lietuvoje buvo ratifikuotos tarptautinės sutartys⁷³, iš kurių reikšmingiausia tėvų valdžios reglamentavimui laikytina Vaiko teisių konvencija, kadangi būtent joje yra nustatytos vaikų teisės bei tėvų atsakomybė už jų įgyvendinimą. Pažymėtina, kad šiame tarptautinės teisės akte vartojamos „tėvų atsakomybės“ (angl. – parental responsibilities) bei „tėvų teisių ir pareigų“ sąvokos, o ne „tėvų valdžios“⁷⁴. Kitose tarptautinėse sutartyse⁷⁵ „tėvų valdžios“ sąvoka taip pat nėra naudojama, todėl aišku, kad nors tarptautiniai teisės aktai turėjo didelę įtaką pačiam tėvų ir vaikų santykių reguliavimui, sąvoką vis tik buvo pasirinkta naudoti kitokią.

Analizuojant kitų Europos valstybių teisės aktuose naudojamą terminiją, apibrėžiančią tėvų valdžią, bus remiamasi ne tik teisės aktais, reglamentuojančiais šią sritį, bet ir pačių valstybių Europos šeimos teisės komisijai pateiktomis ataskaitomis⁷⁶, kuriose labai aiškiai nurodoma, (be kitų aptariamų klausimų) kokie terminai yra vartojami tėvų valdžiai apibrėžti, pristatoma jų kaita (jei tokia buvo) ir kaitos priežastys. Plačiau bus aptariami tų šalių teisės aktai, kuriais, remiantis teisės mokslo literatūra, buvo remiamasi rengiant Civilinį kodeksą.

⁷⁰ PAKALNIŠKIS, V. Pirmasis Lietuvos Civilinis kodeksas – modernios valstybės kūrimo priemonė. Iš *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji 10 taikymo metų*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 17.

⁷¹ PAPIRTIS, L. V.; ŠADŽIUS, H. Lietuvos šeimos teisės raida 1990 – 2000 m.: etapai problemos. *Socialinis ugdymas*. 2013, 3(35), p. 21-22.

⁷² Ibid

Šioje vietoje pažymėtina, kad iš pradžių buvo rengiamas naujas Santuokos ir šeimos kodeksas, o sprendimas vis dėlto šeimos santykius reglamentuojančias teisės normas įtraukti į Civilinio kodekso sudėtį buvo priimtas tik 1998 m.

⁷³ Vaiko teisių konvencija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija.

⁷⁴ 1989m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995., nr. 60-1501

⁷⁵ Pavyzdžiui Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje.

⁷⁶ [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 27 d.] <<http://ceflonline.net/parental-responsibility-reports-by-jurisdiction/>>

Nyderlandų Karalystės civiliniame kodekse yra naudojamas „tėvų valdžios“ (angl. – parental authority) terminas, tačiau pirmą kartą jį minint teisės akte, t. y. 1:245 straipsnyje skliaustuose yra nurodyta, jog „tėvų valdžia“ taip pat gali būti vadinama „tėvų atsakomybe“ (angl. – parental responsibility) arba „tėvų globa“ (angl. – custody)⁷⁷. Įdomu tai, kad Europos šeimos teisės komisijai pateiktoje išvadoje Nyderlandų civilinio kodekso straipsniai į anglų kalbą yra verčiami kaip „tėvų globa“⁷⁸, nors analizuojant kodekso angliškus vertimus akivaizdu, kad dominuojanti sąvoka yra būtent „tėvų valdžia“. Galima daryti išvadą, kad, kaip ir Lietuvos teisės aktuose, Nyderlandų civiliniame kodekse yra įtvirtinti keli skirtingi terminai, bet dominuojantis vis tik yra „tėvų valdžios“ sąvoka. Italijos teisės aktuose, kaip ir Nyderlandų, įtvirtinta „tėvų valdžios“ sąvoka, tačiau Europos šeimos teisės komisijai pateiktoje ataskaitoje, pabrėžiama, kad sąvokos „tėvų valdžia“ ir „tėvų atsakomybė“ Italijos teisėje yra naudojamos kaip sinonimai⁷⁹. Terminas „tėvų valdžia“ naudojamas ir Prancūzijos civiliniame kodekse, tačiau ataskaitoje yra pažymima, kad 2002 m. Prancūzijoje buvo reformuotas vaikų ir tėvų santykių reguliavimas, ir vis tik buvo nuspręsta išsaugoti būtent „tėvų valdžios“ sąvokos vartojimą, nors kitose valstybėse tuo metu jau buvo pereinama prie „tėvų atsakomybės“ termino naudojimo⁸⁰. Vokietijos bei Švedijos teisės aktuose naudojamas „tėvų globa/rūpestis“ (angl. – parental custody/care) terminas (iki 1979 m. Vokietijos teisės aktuose naudota tėvų valdžios formuluotė)⁸¹. Pažymėtina, kad Vokietijos ataskaitoje teigiama, jog turint omenyje tai, kad Europos Sąjungos teisės aktuose yra vartojamas „tėvų atsakomybės“ terminas, stengiamasi šią sąvoką įtraukti į kuo daugiau teisės aktų. „Tėvų valdžios“ sąvoka įtvirtinta ir Belgijos bei Danijos teisės aktuose. Bulgarijoje, Čekijoje, Rusijoje naudojama „tėvų teisių ir pareigų“ sąvoka. Austrijos, Didžiosios Britanijos, Vengrijos, Norvegijos, Šveicarijos teisės aktuose jau naudojama „tėvų atsakomybės“ formuluotė, nors seniau taip pat naudotas terminas „tėvų valdžia“ ar „tėvų teisės ir pareigos“, pažymima, kad sąvoka buvo pakeista tam, kad geriau atspindėtų jos turinį ir atitiktų tarptautiniuose teisės aktuose vartojamą terminiją⁸².

Darytina išvada, kad nors tarptautiniuose teisės aktuose yra naudojami tik „tėvų teisių ir pareigų“ bei „tėvų atsakomybės“ terminai, tiek dabar, tiek Civilinio kodekso įsigaliojimo

⁷⁷ Nyderlandų civilinis kodeksas. 1 knyga. 245 straipsnis.

⁷⁸ Nyderlandų nacionalinė ataskaita Europos šeimos teisės komisijai. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 29 d.] <<http://ceflonline.net/parental-responsibility-reports-by-jurisdiction/>>

⁷⁹ Italijos nacionalinė ataskaita Europos šeimos teisės komisijai. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 29 d.] <<http://ceflonline.net/parental-responsibility-reports-by-jurisdiction/>>

⁸⁰ Prancūzijos nacionalinė ataskaita Europos šeimos teisės komisijai. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 29 d.] <<http://ceflonline.net/parental-responsibility-reports-by-jurisdiction/>>

⁸¹ Švedijos ir Vokietijos nacionalinės ataskaitos Europos šeimos teisės komisijai. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 29 d.] <<http://ceflonline.net/parental-responsibility-reports-by-jurisdiction/>>

⁸² BOELE-WOELKI, K.; BRAAT, B. ir CURRY-SUMNERE I. *European family law in action. Volume III: parental responsibilities*. Antwerp - Oxford: Intersentia, 2005.

metu dalyje Europos šalių vis dar buvo ir yra naudojama „tėvų valdžios“ sąvoka. Todėl nepaisant to, kad dalis valstybių sąvoką „tėvų valdžia“ keičia į „tėvų atsakomybę“, manytina, kad pasirinkimui Lietuvos teisės aktuose naudoti būtent „tėvų valdžios“ sąvoka įtakos galėjo turėti ne tik tai, kad ji buvo naudojama tarpukario Lietuvoje, bet ir tai, kad ji vis dar naudojama nemažoje dalyje Europos valstybių.

Nustačius, kad sąvokos „tėvų valdžia“ pasirinkimui įtakos galėjo turėti tiek tarpukario Lietuvos teisės aktai, tiek dalies kitų Europos valstybių teisės aktuose vartojamos sąvokos, kyla klausimas, kokią įtaką realiam tėvų teisių ir pareigų turinio suvokimui visuomenėje tai gali turėti ir ar nevertėtų naudoti sąvokų, įtvirtintų tarptautiniuose teisės aktuose.

Kaip jau minėta šios darbo dalies pradžioje, remiantis lietuvių kalbos žodynu, žodis valdžia reiškia teisę bei galimybę tvarkyti kieno nors veiksmus ir pajungti juos savo valiai⁸³, todėl akivaizdu, kad asmeniui, neišmanančiam tėvų valdžios sąvokai teisės aktuose suteikiamo turinio, šios žodžių junginio vartojimas siejasi ne su tėvų teisėmis ir pareigomis, o greičiau paprasčiausiai su teise tėvams priimti visus sprendimus, susijusius su jų vaikais. Turint omenyje, kad tėvų ir vaikų santykiai yra privataus šeimos gyvenimo dalis bei juos itin sudėtinga efektyviai reguliuoti teisinėmis priemonėmis ir užtikrinti nuostatų laikymąsi, vienos ar kitos formuluotės vartojimas gali būti labai reikšmingas ir sufleruojantis asmenims, koks yra jų teisių tam tikroje srityje, šiuo atveju santykių su vaikais srityje, turinys bei apimtis⁸⁴. Atsižvelgiant į tai, kad dar visai neseniai, vos prieš nepilnus trisdešimt metų, Lietuvoje galiojusiuose teisės aktuose vaikams nebuvo suteiktos subjektinės teisės, o dauguma dabar vaikus auginančių suaugusiųjų patys buvo auklėjami dar tuo laikotarpiu, tikėtina, jų sąmonėje tėvų valdžia taip pat labiau siejasi su plačia teise priimti sprendimus už vaikus ir laisvai spręsti dėl jų auklėjimo nei su atsakomybe užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą, todėl korektiškų, turinį atspindinčių sąvokų vartojimas tampa dar svarbesnis tam, kad iš lėto galėtų keistis ne tik teisinė bazė, bet ir realus šios kategorijos suvokimas.

Tai, kad tarptautiniuose teisės aktuose buvo pasirinkta nenaudoti „tėvų valdžios“ sąvokos, ją pakeičiant „tėvų atsakomybe“, rodo, kad yra pabrėžiamos ne tėvų teisės savo vaikams, o visų pirma jų pareigos jiems⁸⁵. Turint omenyje, kad Vaiko teisių konvencijoje

⁸³ Lietuvių kalbos žodynas. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 18 d.]. <<https://www.lietuviuzodynas.lt/zodynas/Valdzia>>

⁸⁴ DARBUTAITĖ, R. Zum wander der rechtsinstitute “elterliche sorge” und “tėvų valdžia” des deutschen und litauischen familienrechts. *Kalbotyra*, 2007, 57(3).

⁸⁵ Tai labai aiškiai įvirtinta Europos šeimos teisės komisijos sudarytame leidinyje „Europos šeimos teisės tėvų atsakomybės srityje principai“. Be to, pabrėžiama ir Lietuvos Aukščiausiosios Teismo praktikoje. Štai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. spalio 6 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-280-969/2017 konstatuojama, kad „tėvystė (motinystė) visų pirma yra pareigos vaikui, o ne teisės į vaiką“

yra įtvirtintas vaiko interesų pirmumo principas⁸⁶, logiškas atrodo ir pasirinkimas akcentuoti būtent tėvų atsakomybę už šio principo įgyvendinimą. Tačiau tai nereiškia, kad tarptautiniuose teisės aktuose iš tėvų yra atimamos teisės auginti bei auklėti savo vaikus, priimti už juos sprendimus ir pan., kadangi priešingai, juose yra nustatyta vaiko teisė augti šeimoje, tėvų pirmenybė priimant visus sprendimus, susijusius su jų vaikais⁸⁷. Šiuo metu Lietuvoje galiojančiuose teisės aktuose nustatytas tėvų valdžios turinys iš esmės atitinka tarptautinius reikalavimus, yra įtvirtintas ir vaiko interesų pirmumo principas, o Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat pabrėžia, kad tėvystė (motinystė) visų pirma yra pareigos vaikui, o ne teisės į vaiką⁸⁸, tačiau vietoj tarptautiniuose aktuose vartojamos pareigas akcentuojančios „tėvų atsakomybės“ sąvokos yra naudojama „tėvų valdžios“ formuluotė. Tokia situacija yra susiklosčiusi ir nemažoje dalyje kitų Europos valstybių, tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad kaip minėta, ši sąvoka nėra naudojama tarptautiniuose teisės aktuose, Vokietijos, Austrijos, Didžiosios Britanijos, Vengrijos, Norvegijos, Šveicarijos teisės aktuose tėvų valdžios sąvokos naudojimo jau buvo atsisakyta, pabrėžiant, jog ši sąvoka nebeatitinka šiuolaikinės vaiko teisių apsaugos ir pagrindinių jos principų⁸⁹. Autorės nuomone, „tėvų valdžios“ sąvokos atsisakymas Lietuvos teisės aktuose ir jos pakeitimas jau ir dabar įtvirtinta „tėvų teisių ir pareigų“ sąvoka⁹⁰ daug geriau atspindėtų tikrąjį šios kategorijos turinį bei aiškiai parodytų Lietuvoje įtvirtinto teisinio reguliavimo tėvų ir vaikų santykių srityje kryptį, t. y. vaiko interesų pirmumo principo laikymąsi bei atitikti tarptautinių aktų nuostatoms, be to nebebūtų naudojamos dvi sąvokos tai pačiai kategorijai apibrėžti. Žinoma, naudinga būtų Lietuvos teisės aktuose naudojamą terminiją suvienodinti su įtvirtinta tarptautiniuose teisės aktuose, tačiau atsižvelgiant į tai, kad terminas „tėvų atsakomybė“, vertinant jį kartu su kitais Lietuvos teisės aktuose naudojamais terminais, labiau asocijuotųsi su civiline ar baudžiamąja tėvų atsakomybe už tėvų valdžios ar kitų pareigų pažeidimus, manytina, kad tinkamiausia būtų naudoti jau ir šiuo metu teisės aktuose esančią „tėvų teisių ir pareigų“ formuluotę, atspindinčią realų šios kategorijos turinį⁹¹.

⁸⁶ 1989m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995 m. liepos 21 d., nr. 60-1501. 3 straipsnio 1 dalis.

⁸⁷ *Ibid.* 9 straipsnis.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos rugpjūčio mėnesių teismo praktikos apžvalga, p. 6.

⁸⁹ BOELE-WOELKI, K.; BRAAT, B. ir CURRY-SUMNERE I. *European family law in action. Volume III: parental responsibilities*. Antwerp - Oxford: Intersentia, 2005.

⁹⁰ Šioje vietoje pažymėtina, kad galimas ir kitokių terminų vartojimas. Pavyzdžiui, Rasa Darbukaitės straipsnyje „Zum wander der rechtsinstitute “elterliche sorge” und “tėvų valdžia” des deutschen und litauischen familienrechts“ yra siūloma naudoti sąvokas tėvų rūpinimasis vaikais arba tėvų rūpinimasis vaikų priežiūra.

⁹¹ Tokia formuluotė naudojama ir kai kuriuose Vaiko teisių konvencijos straipsniuose. Pavyzdžiui: 3, 5 14 straipsniai.

Turint omenyje tai, kad tėvų ir vaikų santykiai yra privataus šeimos gyvenimo dalis bei tai, kad dėl ribotos valstybės galimybės kištis į šią sritį sudėtinga užtikrinti įstatymų nuostatų laikymąsi, vien sąvokos pakeitimas teisės aktuose būtų reikšmingas, siekiant keisti visuomenės nuomonę apie tai, kokios yra tėvų teisių ir pareigų ribos, kokie auklėjimo metodai gali būti laikomi tinkamais.

2.2. Tėvų valdžios sąvoka ir turinys dabartinėje Lietuvos teisinėje sistemoje

Konstitucijos 26 ir 38 straipsniuose įtvirtinta, jog tėvų teisė ir pareiga yra auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti, tėvai turi teisę bei pareigą nevaržomi rūpintis vaikų religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus⁹². Kaip jau buvo nurodyta, formuluotė „tėvų valdžia“ Konstitucijoje nėra vartojama. Civiliniame kodekse, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme naudojamos tiek „tėvų valdžios“, tiek „tėvų teisių ir pareigų“ sąvokos. Štai Civilinio kodekso XI skyrius pavadintas „Tėvų teisės ir pareigos vaikams“, o to paties skyriaus 1 skirsnis vadinasi „Tėvų valdžia“. Kituose teisės aktuose⁹³ naudojama tik „tėvų valdžios“ sąvoka. Vis dėlto, nei viename teisės akte nėra aiškiai įtvirtinta nei „tėvų valdžios“, nei „tėvų teisių ir pareigų“ sąvokų reikšmė, todėl atsakymo į šį klausimą verta ieškoti teisės mokslininkų darbuose.

Civilinio kodekso trečios knygos komentare⁹⁴ tėvų valdžia yra apibrėžiama kaip „visuma tėvų teisių ir pareigų, susijusių su savo nepilnamečiais vaikais“, V. Mikelėno vadovėlyje „Šeimos teisė“⁹⁵ pateikiama tokia pati tėvų valdžios sąvoka. Turint omenyje tai, kad tėvų valdžios sąvoka teisės doktrinoje yra apibrėžiama per tėvų teises ir pareigas, o teisės aktuose yra vartojamas tiek žodžių junginys „tėvų valdžia“, tiek „tėvų teisės ir pareigos“, galima daryti išvadą, kad tiek „tėvų valdžia“, tiek „tėvų teisės ir pareigos“ yra naudojamos tam pačiam dalykui apibrėžti (šiam magistro darbe taip pat laikoma, kad šios sąvokos turi tokią pačią reikšmę, tačiau atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisės aktuose dominuoja „tėvų valdžia“, analizuojama ši sąvoka).

Siekiant atskleisti, ką reiškia sąvoka „tėvų valdžia“, kokios teisės bei pareigos patenka į šią kategoriją, būtina analizuoti ir teisės aktuose nustatytą bei teisės doktrinoje pateikiamą tėvų valdžios turinį.

⁹² Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valtybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

⁹³ Pavyzdžiui: Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994., nr. 89-1706; Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006., nr. 17-589; Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. *Lietuvos aidas*, 1991, nr. 153-0.

⁹⁴ MIKELĖNAS, V.; KESERAUSKAS, Š.; SMIRNOVIENĖ, Z.; MIZARAS, V.; BAKANAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, p. 297.

⁹⁵ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 372 – 373.

Tėvų valdžios turinys, kaip jau minėta, yra nustatytas Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalyje⁹⁶ ir išplėtotas Civilinio kodekso 3.155 straipsnyje, kuriame teigiama: „Tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje“⁹⁷. Tėvų valdžią sudarančios tėvų teisės ir pareigos aiškiai išskirtos teisės mokslininko V. Mikėlėno „Šeimos teisėje“, nurodant, jog tėvų valdžią sudaro:

1. „Tėvų pareiga ir teisė auklėti, lavinti ir mokyti savo vaiką;
2. Tėvų pareiga ir teisė prižiūrėti ir ginti vaiką, įgyvendinti jo teises ir interesus;
3. Tėvų pareiga ir teisė rūpintis vaiko sveikata;
4. Tėvų pareiga materialiai išlaikyti vaiką;
5. Tėvų teisė ir pareiga matytis ir bendrauti su vaiku;
6. Tėvų teisė ir pareiga atstovauti vaikui pagal įstatymą;
7. Tėvų teisė ir pareiga administruoti vaikų turta.“⁹⁸

Turint omenyje tai, kiek daug skirtingų teisių ir pareigų sudaro tėvų valdžios turinį, atkreiptinas dėmesys, kad ne veltui tėvų valdžia yra apibrėžiama kaip tėvų teisių ir pareigų visuma, pabrėžiant, kad visos šios teisės ir pareigos yra neatsiejamos viena nuo kitos ir tėvai neturi teisės pasirinkti, kurias teises ir pareigas vykdyti, negali nei vienos ar keleto iš jų, nei visų kartu atsisakyti ar perleisti kitiems asmenims⁹⁹. Tai aiškiai pabrėžiama ne tik mokslinėje teisės literatūroje, tačiau ir pačiame Civiliniame kodekse, kurio 3.159 straipsnis įtvirtina tėvų valdžios privalomumą, pirmoje dalyje nustatant, jog joks tėvų valdžios atsisakymas negalioja¹⁰⁰. Vis dėlto, nors Civiliniame kodekse nustatyta, jog tėvų valdžios atsisakyti negalima, tėvų asmeninės neturtinės pareigos negali būti užtikrintos, jei tėvai atsisako jas vykdyti. Tai reiškia, kad tais atvejais, kai, pavyzdžiui, vienas iš tėvų atsisako bendrauti su vaiku, valstybė neturi galimybės jo priversti realiai vykdyti šią pareigą¹⁰¹.

Civilinio kodekso 3.159 straipsnyje yra įtvirtintos ir dar dvi tėvų valdžios, kaip teisinės kategorijos, ypatybės, t. y. tai, kad už tėvų valdžios įgyvendinimą tiek vaiko tėvas, tiek motina atsako vienodai, bei tai, kad tėvų valdžia visais atvejais turi būti naudojama taip, kad nebūtų pažeistos vaiko teisės ar jo interesai¹⁰². Tai reiškia, kad visais atvejais, net

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valtybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

⁹⁸ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 372 - 373.

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

¹⁰¹ MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė*, vadovėlis Vilnius: Justitia, 2009, p. 373.

¹⁰² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

ir tuomet kai tėvai yra nesusituokę ar išsiskyrę, jų teisės ir pareigos savo vaikams niekur nedingsta ir yra lygios abiem, o tėvų valdžia iš esmės yra išvedama iš vaiko teisių ir tėvai yra laisvi rinktis, kaip ją įgyvendins, tik tiek, kiek tai nepažeidžia vaiko teisių ir interesų¹⁰³. Šioje vietoje svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nors Konstitucijos 26 straipsnyje yra sakoma, jog tėvai turi teisę ir pareigą nevaržomi rūpintis vaikų doroviniu bei religiniu auklėjimu, vertinant šią nuostatą kartu su kitais teisės aktais aišku, kad ši tėvų teisė ir pareiga gali būti varžoma tais atvejais, kai tėvų veiksmai prieštarauja geriausiems vaiko interesams.

Taip pat svarbu, kad tėvų valdžia yra terminuota, t. y. ji baigiasi, kai vaikas sulaukia 18 metų amžiaus arba įgyja visišką veiksnumą nesulaukęs šio amžiaus¹⁰⁴. Tiesa, įstatymas nustato tam tikras išimtis, kai kai kurios tėvų teisės ir pareigos gali galioti ir ilgiau, pavyzdžiui, Civilinio kodekso 3.192¹ straipsnyje numatyta pareiga išlaikyti ir vyresnius nei 18 metų vaikus¹⁰⁵. Dėl šios tėvų valdžios reguliavime nustatytos išimties, t. y. tėvų pareigos materialiai išlaikyti vaikus tuomet, kai jie jau yra sulaukę 18 metų, tačiau mokosi ar studijuoja ir dėl to jiems reikalinga parama, yra pasisakęs ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2007 m. birželio 7 d. nutarime¹⁰⁶. Nutarime Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog tėvų valdžia vaikų atžvilgiu yra terminuota ir, kaip nustatyta Civiliniame kodekse, ji baigiasi, kai vaikas sulaukia pilnametystės ar įgyja visišką veiksnumą anksčiau, todėl tėvų teisės ir pareigos nepilnamečiams vaikams skiriasi nuo tėvų teisių ir pareigų vaikams, sulaukusiems pilnametystės (ar įgijusiems veiksnumą), ir teisės aktai turi nustatyti skirtingas taisykles, taikomas, kai sprendžiami klausimai dėl nepilnamečių bei pilnamečių vaikų išlaikymo.

Taigi, tiek įstatymuose įtvirtintas reguliavimas, tiek teisinėje literatūroje pateikiamos įžvalgos tėvų valdžią aiškina kaip tėvų teisių ir pareigų visumą, apimančią tiek turtines, tiek neturtines tėvų teises ir pareigas savo vaikams, o šių teisių ir pareigų vykdymas privalo atitikti geriausius vaiko interesus.

¹⁰³ KAIRIENĖ, B. Tėvų ir vaiko santykių specifiškumas. *Socialinis darbas*, 2012, 11(2), p. 391–400.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 3.155 straipsnio 1 dalis; 3.160 straipsnis.

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“*

3. TĖVŲ VALDŽIA VAIKŲ AUKLĖJIMO SRITYJE LIETUVOJE: TURINYS IR RIBOS

3.1. Vaikų auklėjimo turinys

Vaiko teisių konvencijoje vaiko auklėjimas (angl. – upbringing) yra įtvirtintas kaip esminė tėvų pareiga. Konvencijos 18 straipsnyje pabrėžiama, kad vaikų auklėjimas yra abiejų tėvų pareiga ir šalys turi laikytis principo, jog visais atvejais, kuomet tai yra įmanoma, tėvai turi pirmenybę prieš kitus asmenis šią pareigą vykdyti, o valstybė tam turi sudaryti visas sąlygas¹⁰⁷. Pažymima, jog auklėjant vaiką vaiko interesų užtikrinimas turi būti svarbiausias tėvų rūpestis¹⁰⁸. Nors Vaiko teisių konvencijoje nėra įtvirtintas aiškus vaikų auklėjimo kaip tėvų pareigos turinys, konvencijos nuostatų įgyvendinimo vadove nurodoma, jog ši pareiga apima labai daug aspektų ir vaiko auklėjimas/ugdymas yra neatsiejamas nuo jo sveikatos priežiūros, išlaikymo, švietimo.

Taip pat svarbu, kad tėvai, augindami ir auklėdami savo vaikus, tai daro remdamiesi ne vien teisinėmis taisyklėmis, tačiau taip pat ir papročiais, tradicijomis, religinėmis nuostatos, todėl visai atvejais vaiko auklėjimas yra labai glaudžiai susijęs su šiais dalykais. Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadove yra pabrėžiama, kad vaiko auklėjimas remiantis tėvams priimtinomis tradicijomis, religinėmis nuostatomis yra jų ir vaiko teisė, todėl tais atvejais, kuomet vaikas dėl kokių nors priežasčių negali gyventi kartu su tėvais, valstybė privalo daryti viską, kad vaikas turėtų galimybę ir toliau augti aplinkoje, kurioje yra laikomasi panašių tradicijų¹⁰⁹.

Kaip nurodyta anksčiau, tėvų valdžia Lietuvos teisės aktuose yra apibrėžiama kaip tėvų teisių ir pareigų visuma, o Konstitucijoje apibrėžiant tėvų teisių ir pareigų turinį, nurodoma, kad pagrindinė tėvų teisė ir pareiga yra auklėti savo vaikus ir jie tai gali daryti pagal savo įsitikinimus¹¹⁰. Civiliniame kodekse tėvų valdžios turinys yra išplėtojamasis, nurodant ir kitas tėvų teises ir pareigas, tačiau tai, kad būtent auklėjimas yra nurodytas Konstitucijoje, rodo, jog tai yra viena svarbiausių tėvų teisių ir pareigų savo vaikams¹¹¹. Vis dėlto, ką reiškia auklėjimas ar kaip jis turi būti atliekamas, kaip ir Vaiko teisių konvencijoje, nėra nurodyta nei viename Lietuvos teisės akte. Nurodytas tik tikslas auklėti

¹⁰⁷ 1989m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 60-1501.

¹⁰⁸ UNICEF. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child: Fully Revised Third Edition*. Ženeva: 2007, p. 231-232.

¹⁰⁹ Ibid. p. 288-290.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014. 26 ir 38 straipsniai.

¹¹¹ MIKELĖNAS, V.; KESERAUSKAS, Š.; SMIRNOVIENĖ, Z.; MIZARAS, V.; BAKANAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knygas. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, p. 316.

vaiką taip, kad jis būtų pasirengęs savarankiškam gyvenimui¹¹², būtų doras žmogus ir ištikimas pilietis¹¹³. Auklėjimo turinys nėra detalizuojamas ir teismų praktikoje.

Teisės doktrinoje taip pat nėra išsamiai apibrėžta, ką būtent apima sąvoka auklėjimas, kokia kryptimi turėtų būti auklėjami vaikai ar kokie būdai gali būti laikomi tinkamais. Civilinio kodekso trečiosios knygos komentare sakoma, jog „auklėjimas yra nuolatinis ir kryptingas poveikis vaiko sąmonei, siekiant kuo geriau parengti jį savarankiškai gyventi visuomenėje“¹¹⁴. Komentare teigiama, jog auklėdami vaikus tėvai turi siekti jiems įdiegti teigiamas savybes, saugoti nuo neigiamų veiksnių įtakos, ugdyti atsakomybę, tai darydami ne vien draudimais ar nurodymais, o daugiausia savo pačių pavyzdžiu. Kadangi vaikų auklėjimas yra ne tik tėvų teisė, tačiau tuo pat metu ir esminė pareiga, išplaukianti iš šeimos gyvenimo esmės¹¹⁵, tėvai yra atsakingi už auklėjimo trūkumus¹¹⁶. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad auklėjimas yra viena iš tėvų valdžios turinį sudarančių teisių ir pareigų, o tėvų valdžia yra tėvų teisių ir pareigų visuma, todėl auklėjimas yra neatsiejamas nuo kitų teisių ir pareigų vykdymo, t. y. tam, kad būtų įmanomas auklėjimas, būtina vykdyti ir kitas pareigas, pavyzdžiui bendrauti su vaiku, rūpintis jo sveikata, švietimu, teikti išlaikymą.

Taigi, nei teisės aktuose, nei teismų praktikoje, nei teisės doktrinoje nėra tiksliai apibrėžiamas vaikų auklėjimo kaip tėvų teisės ir pareigos turinys, apsiribojama tik labai abstrakčiomis frazėmis nurodant, kokių tikslų turi būti siekiama, auklėjant vaikus. Aišku tik tiek, kad įgyvendindami šią teisę bei pareigą tėvai daro pastovų bei kryptingą poveikį vaiko sąmonei ir turi galimybę rinktis, pagal kokias tradicijas bei papročius jie nori ugdyti savo vaikus, tačiau visais atvejais vaiko auklėjimas visų pirma turi būti nukreiptas į vaiko interesų užtikrinimą.

3.2. Teisės aktuose nustatyti vaikų auklėjimo tikslai

Turint omenyje tai, kad teisės aktuose nėra detalizuojamas vaikų auklėjimo kaip tėvų teisės ir pareigos turinys, tačiau yra nurodyti vaikų auklėjimo tikslai, kurių turi būti siekiama auklėjant vaikus, svarbu išanalizuoti, koks yra teisės aktuose nustatytų tikslų turinys, kokias tėvų teises ir pareigas jie suponuoja.

¹¹² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 3.155 straipsnio 2 dalis.

¹¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014. 38 straipsnis.

¹¹⁴ MIKELĖNAS, V.; KESERAUSKAS, Š; SMIRNOVIENĖ, Z; MIZARAS, V.; BAKANAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, p. 316.

¹¹⁵ SAGATYS, G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2002, 33(25), p. 84.

¹¹⁶ MIKELĖNAS, V.; KESERAUSKAS, Š; SMIRNOVIENĖ, Z; MIZARAS, V.; BAKANAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, p. 316.

Kaip jau minėta, vaikų auklėjimo tikslai yra nustatyti Konstitucijos 38 straipsnyje¹¹⁷, kuriame nurodoma, kad vaikas turi būti auklėjamas taip, kad būtų doras žmogus ir ištikimas pilietis, bei Civilinio kodekso 3.155 straipsnio 2 dalyje¹¹⁸, įpareigojančioje tėvus savo vaikus paruošti savarankiškam gyvenimui. Nepaisant to, kad tikslai yra įvardyti, svarbu atkreipti dėmesį, kad jie apibrėžiami labai abstrakčiomis formuluotėmis, kurias kiekvienas asmuo gali suvokti skirtingai, t. y. nėra aišku, kas yra doras žmogus ar ištikimas pilietis (kokiomis savybėmis toks asmuo turi pasižymėti) ar ko vaikas turi būti mokomas tam, kad būtų pasirengęs savarankiškam gyvenimui.

Analizuojant Lietuvos teisės mokslininkų darbus, akivaizdu, kad šiai temai nėra skiriama daug dėmesio ir iš esmės darbuose, kurie yra susiję su tėvų valdžios įgyvendinimu, beveik išskirtinai analizuojami su smurtu prieš vaiką, tėvų teisių ribojimo priemonėmis susiję klausimai. Susiklosčius tokiai situacijai, kuomet Konstitucijoje, Civiliniame kodekse yra numatyti tik abstraktūs, neišplėtoti vaiko auklėjimo tikslai bei tam tikrų tėvų veiksmų ribojimai¹¹⁹, o moksle taip pat nėra analizuojama, kaip turi būti įgyvendinami įstatyme numatyti tikslai, kokios auklėjimo priemonės tinkamos, susiklosto situacija, kuomet įstatymais yra nustatytos gana griežtos teisinės priemonės, galimos taikyti piktnaudžiavimo tėvų valdžia ar jos taikymo priešingai vaiko interesams atvejais, tačiau tėvams gali būti sunku suprasti, kas būtent prieštarauja vaiko interesams (jei pavyzdžiui jų vertybės, pasaulėžiūra skiriasi nuo visuomenei labiausiai įprastos), kurie vaiko auklėjimo aspektai yra kontroliuojami valstybės. Hipotetiškai gali kilti klausimas, pavyzdžiui, ar tėvai turi teisę ugdydami vaiką savarankiškam gyvenimui mokyti jį svetimo turto pasisavinimo būdų (turint omenyje tai, kad išmokę šių dalykų, vaikai galės gyventi savarankiškai), ar turi teisę vaiko auklėjimui taikyti nelabai paplitusias, tačiau smurtinėmis nelaikytinas priemones arba ar tikrai yra visiškai laisvi nuspręsti, pagal kokios religijos nuostatas bus auklėjamas vaikas?

Įsigilinus į teismų praktiką aišku, kad nei Konstitucinio Teismo, nei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, nei žemesnių instancijų teismų sprendimuose sąvokų „doras žmogus“, „ištikimas pilietis“, „pasirengimas savarankiškam gyvenimui“ turinys nėra detalizuojamas, apsiribojama tik lakoniškų įstatyme nustatytų tikslų pakartojimu, kuomet sprendžiamos situacijos, susijusios su tėvų teisėmis ir pareigomis savo vaikams¹²⁰. Tiesa, nors nuosekli praktika ir nėra suformuluota, galima rasti pavienių bylų, kuriose tam tikri

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

¹¹⁹ Pavyzdžiui: Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 24 straipsnio 3 dalis; 27 straipsnis, 28 straipsnis.

¹²⁰ Pavyzdžiui: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-160-378/2019.

tėvų taikomi auklėjimo metodai yra įvertinami kaip atitinkantys įstatymuose įtvirtintų tikslų tinkamą siekimą. Pavyzdžiui, 2019 m. Vilniaus apygardos teismo nutartyje dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo pabrėžiama, jog tai, kad tėvas vaikui yra reiklus, reikalauja atlikti namų darbus, yra nustatęs režimą, nereiškia, jog jis netinkamai auklėja vaiką, o kaip tik rodo, kad tėvas „užtikrina savo nepilnamečio vaiko, kaip sveikos, dorovingos, tvirtos bei intelektualios asmenybės, raidą“¹²¹. Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. nutartyje konstatuojama: „motinos prašymas padėti prižiūrėti mažesnį brolių ir seserį, juos sudrausminti ar padėti sutvarkyti namus savaime negali būti vertinamas kaip sunkus, žeminantis ar nepakeliamas darbas nepilnametei. A. Z. parodymai, kad ji nustebinusi situacija, kai prieš grįžtant mamai G. G. puolė tvarkyti brolio ir sesės žaislą, savaime neįrodo, jog išteisintoji piktnaudžiavo tėvų teisėmis. Tokia situacija greičiau atspindi, kad nepilnametė suvokė turinti namie tam tikrų pareigų, pavyzdžiui, susitvarkyti žaislus, prieš grįžtant mamai supratusi, ko nepadare, puolė tvarkytis. Šios aplinkybės taip pat atskleidžia, kad mama ir patėvis savo auklėjimo metodais siekė vaikams įdiegti atsakomybės jausmą, kad jie jaustųsi atsakingi dėl tam tikrų užduočių atlikimo ir suvoktų, jog turi ne vien teises, t. y. buvo stengiamasi stiprinti vaikų socialinius įgūdžius, ruošti juos ateičiai, savarankiškam gyvenimui.“¹²². Šiose bylose, kaip ir daugumoje kitų, susijusių su tėvų valdžia vaikų auklėjimo srityje, dažniausiu atveju yra sprendžiami klausimai, susiję su tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje ribomis tose situacijose, kuomet įtariamasis smurtinio elgesio prieš vaikus naudojimas, o išaiškinimai apie auklėjimą, atitinkantį ar kaip tik neatitinkantį įstatymuose nustatytų tikslų, yra pavieniai, nuosekli praktika auklėjimo priemonių atitikimo įstatymuose nustatytiems tikslams klausimu nėra suformuota.

Tiesa, šioje vietoje paminėtina 2002 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga, kurioje konstatuojama, kad nors tėvai turi teisę patys apsispręsti, pagal kokias religines nuostatas ugdys vaikus, jie visais atvejais turi atsižvelgti į vaiko pažiūras šiuo klausimu. Apžvalgoje taip pat pabrėžiama, kad neretai sektų apeigos, jų propaguojamas gyvenimo būdas neatitinka vaiko interesų ir tėvai tokiais atvejais yra atsakingi už tai, kad vaiko interesai nebūtų pažeisti. Dėl šių priežasčių teismai, priimdami su vaikais susijusius sprendimus turi įvertinti religinę bendruomenę, jos propaguojamą mokymą, atsižvelgti į tai, ar ji yra tradicinė, ar įregistruota, o tais atvejais, kai nustatoma, kad religijos mokymas gali kenkti vaiko interesams, o tėvai ar vienas iš jų aktyviai įsitraukęs į bendruomenės

¹²¹ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2019 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1305-340/2019.

¹²² Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2018 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-189-382/2018

veiklą, tai gali lemti teismo sprendimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo¹²³. Remiantis šiuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktu išaiškinimu, galima daryti išvadą, jog tėvai nėra visiškai laisvi pasirinkti, pavyzdžiui, pagal kokios religijos nuostatas bus ugdomas vaikas, tačiau, akivaizdu, ribojamas siejamas ne su auklėjimo atitikimu įstatymuose nustatytiems tikslams, tačiau su geriausių vaikų interesų tenkinimu (plačiau ši kategorija bus aptariama toliau darbe).

Taigi, darytina išvada, kad Lietuvos teisės aktuose nustatyti vaikų auklėjimo tikslai yra deklaratyvaus pobūdžio ir realiai teismų praktikoje, vertinant tėvų veiksmus, nėra pateikiami išaiškinimai apie tai, koks auklėjimas laikytinas atitinkančiu nustatytus tikslus.

3.3. Tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje ribos

Nors dažniausiu atveju tėvai, susilaukę atžalos, nori jam gero ir stengiasi daryti viską, kad užtikrintų visų vaiko poreikių patenkinimą, kai kuriose šeimose situacija būna kitokia¹²⁴. Tais atvejais, kai tėvai rūpinasi vaiku, suteikia jam tinkamas sąlygas vystytis ir užtikrina vaiko geriausių interesų bei įstatymuose numatytų ribojimų laikymąsi, jie turi pirmumo prieš kitus asmenis teisę vaiką auginti ir auklėti pagal savo įsitikinimus, o valstybės įsikišimas dažniausiai nereikalingas¹²⁵. Tačiau kadangi kartais asmenys, tapę tėvais, neturi noro užtikrinti sąlygas vaikui visapusiškai vystytis, naudoja netinkamas auklėjimo priemones ar apskritai neteikia vaikui priežiūros, nustatomos tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje ribos, kurias peržengus reikalingas valstybės įsikišimas ir tėvams gali būti taikomos teisinės priemonės.

Darbe buvo nurodyta, kad Lietuvos teisės aktuose itin abstrakčiai apibrėžtas auklėjimo turinys ir auklėjimo tikslai. Atkreiptinas dėmesys, kad priemonės, skirtos auklėjimo tikslams pasiekti, taip pat nėra konkrečiai apibrėžtos – nei tarptautiniuose, nei Lietuvos teisės aktuose, nei doktrinoje ir teismų praktikoje nėra tiksliai numatyta, kokios būtent auklėjimo priemonės ir būdai yra tinkami. Todėl svarbu išsiaiškinti, kiek tėvai realiai yra laisvi spręsti, kaip auklėti vaiką. Tam, kad būtų įmanoma atsakyti į šį klausimą, visų pirma svarbu išanalizuoti, kokiais kriterijais remiantis nustatomos tėvų valdžios vaikų

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 21 d. Įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium, apžvalga Nr. A2-35. Teismų praktika. 2002, 17

¹²⁴ FARRUGIA, Ruth. Parental Responsibility and State Intervention. *California Western International Law Journal*, Vol. 31: No. 1. p. 127

¹²⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 31 straipsnio 1 dalis.

auklėjimo srityje ribos. Identifikavus esminius kriterijus, bus galima išsamiau analizuoti, kokie būtent veiksmai ar auklėjimo priemonės laikomi peržengiančiais ribas.

Prieš pradėdant tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje ribų nustatymo kriterijų analizę, svarbu pažymėti, kad vaikų auklėjimas dažniausiu atveju vyksta šeimoje, o šeimos gyvenimas yra privataus žmogaus gyvenimo dalis, todėl nenuostabu, kad tam, kaip ir kokiomis priemonėmis šeimoje yra auklėjami vaikai, labai daug įtakos turi tai, kaip buvo auklėti patys tėvai, kokiomis tradicijomis ar religinėmis nuostatomis jie vadovaujasi. Net ir įstatymiškai nustačius ganėtinai griežtas tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje ribas yra labai sudėtinga užtikrinti, jog visose šeimose jų būtų laikomasi. Realiam pokyčiui įvykti gali prireikti labai daug laiko, ne tik įstatyminės bazės, tačiau ir žmonių įsitikinimų, tradicijų pasikeitimo. Dėl šių priežasčių išsamiai tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje ribų analizei svarbu ne tik identifikuoti taikomus kriterijus, aptarti šiuo metu galiojančiuose teisės aktuose įtvirtintas nuostatas, tačiau ir įsigilinti į tai, kokie veiksniai lėmė reguliavimo pasikeitimą, kokia yra reali situacija Lietuvoje (remiantis teismų praktika, sociologiniais tyrimais) ir ar dabartinis reguliavimas bei realus jo taikymas yra pakankamas tam, kad būtų pasiektas pokytis šioje srityje.

3.3.1. Ribų nustatymo kriterijai

Vaiko teisių konvencijos 3 bei 18 straipsniuose¹²⁶ yra įtvirtintas prioritetingas vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas¹²⁷, nustatantis, jog priimant bet kokius su vaiku susijusius sprendimus, imantis su jais susijusių veiksmų ar juos auklėjant, visuomet svarbiausi turi būti būtent vaiko interesai ir tinkamas jų įgyvendinimas. Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadove pažymima, jog nėra baigtinio visų vaiko interesų sąrašo ir kiekvienu atveju skirtingų vaikų interesai gali skirtis, be to, tiek skirtingi tėvai, tiek specialistai juos gali suvokti savaip. Vis dėlto, pabrėžiama, kad Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintos vaiko teisės padeda nustatyti, kas turi būti laikoma geriausiu vaiko interesu, kadangi visų konvencijoj numatytų teisių pažeidimai dažniausiu atveju reiškia ir vaiko interesų pažeidimą¹²⁸. EŽTT praktikoje šiuo principu taip pat yra plačiai remiamasi nagrinėjant situacijas, susijusias su vaikais. Štai pavyzdžiui pabrėžiama, kad fizinių bausmių toleravimas negali būti suderinamas su geriausiu vaiko interesų principo

¹²⁶ 1989m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 60-1501. 3 straipsnis.

¹²⁷ Šis principas dar vadinamas „geriausiu vaiko interesu“ ar „vaiko interesų pirmumo“.

¹²⁸ UNICEF. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child: Fully Revised Third Edition*. Ženeva: 2007, p. 233.

laikymusi¹²⁹, kitoje byloje pažymima, kad visose situacijose, susijusiose su vaikams taikomų baudžiamojoje teisėje numatytų bausmių skyrimu, turi būti atsižvelgiama į geriausias vaiko interesus¹³⁰.

Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas įtvirtintas¹³¹ ir Lietuvos teisės aktuose, reglamentuojančiuose su vaikų teisių apsauga susijusius klausimus¹³². Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnyje šis principas apibrėžiamas taip: „priimant sprendimus ar imantis bet kokių veiksmų, susijusių su vaiku, svarbiausia – geriausi vaiko interesai. Šis principas taikomas remiantis konkrečia individualaus vaiko situacija, vertinant ir nustatant, kas naudingiausia vaikui artimiausiu metu ir ateityje, atsižvelgiant į vaiko nuomonę, jo identiškumą, šeimos aplinkos ir šeimos ryšių išsaugojimą ir santykių palaikymą, vaiko poreikių, atitinkančių jo amžių, vystymąsi, gebėjimus ir brandą bei užtikrinančių tinkamą vaiko raidą, tenkinimą, fizinį ir psichinį saugumą, vaiko teisės į sveikatą ir mokslą užtikrinimą bei kitus specialius vaiko poreikius“¹³³. Juo remiamasi ir nacionalinių teismų praktikoje. Štai Konstitucinis Teismas 2019 m. lapkričio 8 dienos nutarime konstatavo, kad „visais atvejais, kai nustatomas vaikų išlaikymo klausimus reglamentuojantis reguliavimas, turi būti laikomasi vaiko interesų pirmenybės principo ir vaiko teisė gauti išlaikymą iš valstybės, kai jo neteikia vienas iš tėvų, negali būti varžoma labiau nei reikia teisėtiems tikslas pasiekti“¹³⁴, o Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra pabrėžiama, kad vienas iš principų, kuriais grindžiamas šeimos teisinių santykių reglamentavimas, yra prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas (CK 3.3 straipsnio 1 dalis). Šis principas, be kita ko, reiškia, kad kai sprendžiami visi su vaikais susiję šeimos klausimai, tiek tėvai, tiek teismas, tiek kiti asmenys privalo pirmiausia atsižvelgti į vaiko interesus ir jais vadovautis. Šioje teismo nutartyje vaiko interesai yra aiškinami kaip įstatymuose nustatytos vaiko teisės ir galimybės šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje. Vaiko interesais laikomas sudarymas jam tokių sąlygų, kurios lemtų visapusišką ir darnią raidą, kad vaikas būtų parengtas savarankiškai gyventi visuomenėje, taip pat užtikrintų jo sveikatą, darnią fizinę

¹²⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Kruškovič v Croati*, Nr.46185/08.

¹³⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. birželio 23 d. sprendimas byloje *Maslov v Austria*, Nr.1638/0323.

¹³¹ Šio principo įtvirtinimas nacionalinėje teisėje tapo privalomas Lietuvai ratifikavus Vaiko teisių konvenciją.

¹³² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 4 straipsnis; Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 3.3 straipsnio 1 dalis.

¹³³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807

¹³⁴ 2019 m. lapkričio 8 d. Konstitucinio Teismo nutarimas. Šiame nutarime buvo analizuojama valstybės pareiga teikti išlaikymą vaikams tuo atveju, kai vienas iš tėvų nevykdo šios pareigos.

ir psichinę raidą bei visuomenei priimtina auklėjimą¹³⁵. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taip pat pabrėžiama, jog „Vaiko interesus nulemia vaiko, kaip sveikos, dorovingos, tvirtos bei intelektualios asmenybės, raida, jam turi būti suteikta galimybė turėti savo aplinką (tiek fizine, tiek socialine prasme), kurioje jis galėtų būti, užsiimti vaiko vystymuisi reikalingais dalykais, todėl kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant dėl vaiko interesų turi būti įvertinama reikšmingų faktų visuma. Nustatant vaiko interesų turinį, reikia atsižvelgti į objektyvius kriterijus, visų pirma įvertinti vaiko poreikius“¹³⁶.

Taigi, tiek tarptautiniuose teisės aktuose bei EŽTT sprendimuose, tiek nacionalinėje teisėje ir nacionalinių teismų sprendimuose yra įtvirtintas ir aktyviai taikomas geriausių vaiko interesų prioriteto principas, o jo turinys, remiantis aukščiau pateikta medžiaga, nacionalinėje bei tarptautinėje teisėje suprantamas bei taikomas taip pat, t. y. pažymint, kad geriausi vaiko interesai yra plati kategorija, apimanti Vaiko teisių konvencijoje ir nacionaliniuose įstatymuose įtvirtintas vaiko teises, o tikslus vaiko interesų turinys visais atvejais turi būti atidžiai nustatomas kiekvienoje individualioje situacijoje.

Atsižvelgiant į tai, kad šio principo turi būti laikomasi sprendžiant visus su vaikais susijusius klausimus, nenuostabu, kad tiek tarptautiniuose, tiek nacionaliniuose teisės aktuose bei teismų sprendimuose būtent geriausi vaiko interesai yra pagrindinis kriterijus, pagal kurį sprendžiama, kiek tėvai yra laisvi patys spręsti, kaip ir kokiais būdais auklėti savo vaiką, t. y. tėvai laisvi patys pasirinkti auklėjimo būdus tol, kol tai nepažeidžia vaiko teisių ir interesų¹³⁷.

Vis dėlto, nors pagrindinis kriterijus, pagal kurį nustatomos tėvų valdžios vaiko auklėjimo srityje ribos, yra gana aiškiai apibrėžtas teisės aktuose¹³⁸ bei naudojamas teismų praktikoje, tai dar nereiškia, kad visais atvejais yra aišku, kokios tiksliai auklėjimo priemonės ar būdai laikytini tinkamais. Kaip minėta, vaikų interesų turinys turi būti nustatomas kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgiant į individualaus vaiko aplinkybes, jo poreikius, todėl, autorės nuomone, neįmanoma įstatyme aiškiai įtvirtinti visų veiksmų ar

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. balandžio 13 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-169/2010.

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-444/2014.

¹³⁷ Ši taisyklė aiškiai nustatyta Civilinio kodekso 3.160 straipsnyje, kuriame nurodyta, jog atsižvelgiant į vaiko interesus tėvų valdžia gali būti laikinai ar neterminuotai apribota.

Ji taip pat taikoma Lietuvos teismų sprendimuose. Pavyzdžiui Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-303-221/2020, kurioje teigiama, kad „Tėvai, naudodamiesi tėvų valdžios turinį sudarančiomis teisėmis ir vykdydami pareigas savo vaikams, turi pirmumo teisę prieš kitus asmenis (CK 3.165 straipsnis), tačiau valstybės konstitucinė pareiga saugoti ir globoti vaikystę (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalis) suteikia valstybei pagrindą įstatyme nustatytais atvejais, kai tėvai tėvų valdžią įgyvendina priešingai vaiko interesams ir šie pažeidžiami, peržengti tėvų valdžios įgyvendinimo autonomiškumo ribas bei taikyti jos ribojimo priemones (CK 3.160 straipsnio 2 dalis).“

¹³⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 3.159 straipsnio 3 dalis.

situacijų, kurios laikytinos prieštaraujančiomis geriausiems vaiko interesams. Žinoma, tam tikri tėvų valdžios ribojimai yra aiškiai įtvirtinti teisės aktuose. Štai Vaiko teisių konvencijos 19 straipsnyje nustatyta, kad: „Valstybės dalyvės, siekdamos apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, įžeidimų ar piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio, grubaus elgesio ar išnaudojimo, įskaitant seksualinį piktnaudžiavimą, kuriuos jis gali patirti iš tėvų, teisėtų globėjų ar kurio nors kito jį globojančio asmens, imasi visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių.“¹³⁹. Civilinio kodekso 3.254 straipsnio 3 punkte nurodoma, jog tais atvejais, kai tėvai netinkamai auklėja vaikus, naudoja smurtą, piktnaudžiauja tėvų valdžia ir dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam dvasiniam, doroviniam vystymuisi ar saugumui, vaikui gali būti nustatoma laikinoji globa¹⁴⁰. O Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 29 straipsnio 1, 2 ir 4 dalyse yra nustatyta, kad vaikas turi būti saugomas nuo nusikalstamų veikų, taip pat nuo visų formų smurto, už kurį nėra numatyta baudžiamoji atsakomybė, smurto demonstravimo ar kitų turtinių ir neturtinių teisių pažeidimų, o už šiuos veiksmus asmenims gali grėsti baudžiamoji, administracinė ar civilinė atsakomybė. To paties įstatymo 24 straipsnio 3 dalyje yra numatyta, jog yra draudžiamos visos fizinės bausmės, net jei jos naudojamos vaiko auklėjimo tikslais¹⁴¹. Taigi, įstatyme yra formuluojami tiek gana tikslūs tėvų valdžios ribojimai (pavyzdžiui, fizinių bausmių draudimas), tiek ir gana abstrakčios formuluotės (kaip netinkamas auklėjimas, piktnaudžiavimas tėvų valdžia), todėl aišku, kad tėvų valdžios ribų peržengimas gali būti konstatuojamas ne tik tais atvejais, kai nustatomas aiškiai įstatyme uždraustų veiksmų naudojimas vaiko auklėjimo procese.

Taigi, apibendrinant tai, kas buvo išdėstyta, galima daryti išvadą, kad tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje ribos visais atvejais yra nustatomos remiantis veiksnių atitikimo geriausiems vaiko interesams kriterijumi. Kai kurie veiksmai, neatitinkantys geriausių vaiko interesų, yra aiškiai nustatyti įstatymuose, tačiau tai nereiškia, kad tik jie gali būti laikomi peržengiančiais tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje ribas, kadangi kiekvienu atveju turi būti nustatomi vaiko interesai individualioje situacijoje ir vertinama, ar konkretūs veiksmai gali būti laikomi jų neatitinkančiais.

¹³⁹ 1989m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 60-1501. 19 straipsnio 1 dalis.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 24 straipsnio 3 dalis.

3.4. Vaiko drausminimo priemonių pasirinkimo ribos

Viena iš esminių sudedamųjų vaiko auklėjimo proceso dalių, be abejonės, yra vaiko drausminimas, kuriuo siekiama jį atgrasyti nuo tam tikrų veiksmų darymo ir tokiu būdu išmokyti tinkamo elgesio. Kaip jau buvo minėta įžangoje, visai neseniai Lietuvoje buvo įtvirtintas aiškus smurto prieš vaikus draudimas, sulaukęs itin daug dėmesio visuomenėje bei nustatęs aiškesnes tėvų valdžios ribas, kai tai susiję su vaiko drausminimo priemonių pasirinkimu, todėl toliau darbe bus plačiau analizuojamos tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje ribos, kiek tai susiję su drausminimo priemonių pasirinkimu, bei jų pokyčiai pakitus teisiniam reguliavimui.

3.4.1. 1996 m. balandžio 12 d. – 2017 m. vasario 21 d. laikotarpis

1996 m. balandžio 12 d. įsigaliojusiame Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme¹⁴² buvo įtvirtinta nuostata, tėvų valdžią vaikų drausminimo būdų pasirinkimo srityje ribojanti tik kraštutiniais atvejais, kuomet vaikas yra fiziškai ar psichiškai kankinimas, su juo kitaip žiauriai elgiamasi, žeminama vaiko garbė ir orumas. Ši nuostata Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme galiojo iki pat 2017 m. vasario 21 d.¹⁴³ Lingvistiškai aiškinant nuostatą, akivaizdu, kad joje nebuvo nustatytas visų formų (pavyzdžiui, lengvo ar naudojamo auklėjimo tikslais) smurto draudimas. Be to, nei viename Lietuvos įstatyme nebuvo minima, jog fizinės bausmės yra laikomos smurtu prieš vaiką. Išanalizavus apygardos teismų civilinėse bylose priimtus sprendimus, susijusius su netinkamų vaikų drausminimo priemonių taikymu, galima teigti, kad iki 2010/2011 m. teismų sprendimuose civilinėse bylose nebuvo formuojama praktika dėl smurtinių priemonių naudojimo vaikų auklėjimo procese netinkamumo, kadangi teismų sprendimuose dažniausiai apsiribojama tik lakonišku fizinių bausmių naudojimo fakto paminėjimu¹⁴⁴, o ir apskritai bylų, kur plačiau analizuojamas tėvų auklėjimo priimtumas, nėra. Vienoje byloje sprendimas dėl vaiko gyvenamosios vietos nekeitimo netgi motyvuojamas tuo, kad su tėvu vaikui nebus geriau gyventi, nes tiek jis, tiek motina vaikams taiko fizines bausmes, tačiau nepateikiamas joks

¹⁴² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807. 1996 m. balandžio 12 d. redakcija.

¹⁴³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. Visos redakcijos iki 2017 m. vasario 21 d.

¹⁴⁴ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. *2007 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-288-524/2007.*

platesnis vertinimas dėl tokių priemonių tinkamumo¹⁴⁵. Nuo 2010/2011 m. situacija kiek keitėsi, atsirado teismų sprendimų civilinėse bylose, kuriuose jau aiškiai pabrėžiama, kad fizinės bausmės ar kitos smurtinės priemonės nėra tinkamos vaikų auklėjimui¹⁴⁶. Šioje vietoje paminėtina, kad būtent 2011 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos asmens apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas¹⁴⁷, todėl galima daryti prielaidą, kad jo priėmimas galėjo turėti įtakos ir teismų praktikos pokyčiams¹⁴⁸. Vis dėlto, teigti, kad buvo suformuota aiški teismų praktika šiuo klausimu, negalima, kadangi Lietuvos Aukščiausiajame Teisme nei vienoje nutartyje smurtinių auklėjimo priemonių netinkamumo taisyklė suformuluota nebuvo. Galima daryti išvadą, kad tol, kol įstatyme nebuvo įtvirtintas aiškus smurto prieš vaikus draudimas, tokių priemonių vertinimas civilinėse bylose priimtuose teismo sprendimuose labai priklausė nuo paties teisėjo/teisėjų, priimančių sprendimą, požiūrio, ir nors dar iki aiškaus draudimo įstatyme įtvirtinimo kai kuriuose teismų sprendimuose aiškiai nurodoma, kad fizinės bausmės ar kitoks smurtas nėra priimtinas, tai nelaikytina pakankamai aiškiu tokių priemonių nepriimtimumo įtvirtinimu.

Žinoma, nepaisant to, kad Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme nebuvo įtvirtintas aiškus visų rūšių smurto prieš vaikus draudimas, Administracinių teisės pažeidimų kodekso¹⁴⁹ 181 straipsnyje buvo numatyta administracinė atsakomybė už tėvų valdžios nepanaudojimą ar panaudojimą priešingai vaiko interesams, o Baudžiamojame kodekse (toliau – Baudžiamasis kodeksas)¹⁵⁰ 140 straipsnyje baudžiamoji atsakomybė už mušimą ar kitoki smurtavimą, kuris sukėlė asmeniui fizinį skausmą, nežymiai sužalojo ar trumpam susargdino, 163 straipsnyje atsakomybė už fizinį ar psichinį vaiko gniuždymą ar panašų žiaurų elgesį su vaiku. Vis dėlto, labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad tiek Administracinių teisės pažeidimų kodekse, tiek Baudžiamajame kodekse yra įtvirtintos baudimo prielaidos (t. y. sąlygos, kurioms esant asmuo gali būti traukiamas atsakomybėn bei taikytinos priemonės), tačiau šie teisės aktai nenustato draudimo. Draudimas, šiuo atveju, analizuojant vaikų drausminimo priemones, yra nustatomas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, o iki 2017 m. vasario 21 d. jis aiškiai įtvirtintas nebuvo.

¹⁴⁵ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2010 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-332-123/2010.

¹⁴⁶ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-177-273/2014; Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2011 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-805-340/2010.

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos asmens apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 72-3475.

¹⁴⁸ Vis dėlto, civilinėse bylose, susijusiose su vaikų drausminimo priemonių vertinimu, šis įstatymas nėra minimas.

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Vyriausybės žinios*, 1985, nr. 1-1.

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.

Nepaisant to, kad baudžiamajame ir administraciniame kodeksuose yra numatomos baudimo priemonės, o ne draudimas, realaus smurtinių priemonių taikymo vaikų auklėjimo procese vertinimo iki 2017 m. suvokimui verta glaustai paanalizuoti ir baudžiamųjų bei administracinių bylų praktiką šioje srityje. Remiantis K. Grinevičiūtės daktaro disertacija „Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku“ Baudžiamojo kodekso 163 straipsnyje yra įtvirtinta norma, nustatanti tėvų ar kitų vaiko atstovų atsakomybę už fizinį smurtą, psichinę prievartą, nepriežiūrą ar kitą žiaurų elgesį ir joje nėra numatyti jokie būtini padariniai tam, kad asmuo galėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. O 140 straipsnio 3 dalis taikoma tik tuomet, kai dėl patirto smurto vaikui yra sukeliamas skausmas ar nežymus sužalojimas. Disertacijoje išsamiai aptariami visi galimi veiksmai, galintys užtraukti baudžiamąją atsakomybę pagal 163 straipsnį ir konstatuojama, kad tikrai ne už visus pavienius netinkamo auklėjimo atvejus turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, kadangi tai *ultima ratio* priemonė. Tam, kad būtų nustatytos visos prielaidos jai kilti, būtinas veikos intensyvumas, pavojingumas, sistemingas netinkamų priemonių taikymas arba jų žiaurumas. Analizuodama su fizinių bausmių kaip auklėjimo priemonės vertinimu susijusius klausimus, autorė aptaria nemažai teismų praktikos pavyzdžių, iš kurių padaroma išvada, jog nuosekli praktika šioje srityje (iki 2010 m.) nebuvo suformuota. Dažniausiai baudžiamojon atsakomybėn patraukiami tie asmenys, kurių veiksmai sukėlė akivaizdžius padarinius (sveikatos sutrikdymą), be to, yra teismo sprendimų, kuriuose asmens netraukimas baudžiamojon atsakomybėn grindžiamas tuo, kad vaiko veiksmai išprovokavo tėvo ar mamos smurtinius veiksmus, t. y. dėmesys skiriamas ne pačiam vaikui, o vaiko elgesiui iki veikos padarymo bei tikslui ne šiaip vaiką sužaloti ar sukelti jam skausmą, bet jį paauklėti, tokiu būdu netiesiogiai konstatuojant, jog veikos pavojingumą mažina tai, kad smurtas buvo naudojamas kaip fizinė bausmė¹⁵¹. Be to, iki 2017 m. praktiką formuojančio Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamosiose bylose, kaip ir civilinėse, niekur nebuvo aiškiai konstatuota, jog fizinės bausmės ar kitos smurtinės priemonės nėra tinkamas vaikų auklėjimo būdas¹⁵².

Šioje vietoje atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog EŽTT sprendimuose, susijusiuose su smurto prieš vaikus klausimais, pabrėžiama, jog valstybės turi imtis visų priemonių tam, kad vaikai būtų apsaugoti nuo smurto namuose, o tam tikros fizinės prievartos toleravimas

¹⁵¹ GRINEVIČIŪTĖ, K. *Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016, p. 119-120.

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. sausio 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-80/2011; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis byloje Nr. 2K-364/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428-511/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis byloje Nr. 2K-474-489/2016

nacionalinių teismų sprendimuose nėra priimtinas¹⁵³, todėl manytina, kad tai, jog kai kuriose baudžiamosiose bylose tėvų veiksmų nepavojingumas iki 2017 m. motyvuojamas tuo, jog siekta vaiką ne šiaip sužaloti, tačiau paauklėti, neatitiko EŽTT formuojamos praktikos, o tai dar kartą įrodo aiškaus smurto prieš vaikus uždraudimo svarbą. Vis dėlto, kaip pabrėžiama ir K. Grinevičiūtės disertacijoje¹⁵⁴, tai nereiškia, kad visais atvejais asmenys už bet kokios nedidelę žalą vaikui sukėlusios smurtinės priemonės vienkartinį panaudojimą turi būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn. Tai pažymima ir Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto 2006 m. bendrajame komentare Nr. 8, kuriame nurodoma, kad tėvus traukiant baudžiamojon atsakomybėn turi būti taikomas *de minimis* principas, todėl ne už visus smurtinio elgesio atvejus būtina taikyti baudžiamąją atsakomybę, kadangi pagrindinis tikslas yra sustabdyti tėvus, kad jie nenaudotų smurtinių priemonių, tam pasitelkiant edukacines priemones, nebaudžiamojo pobūdžio intervencijas. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad baudžiamasis tėvų persekiojimas dažnais atvejais gali neatitikti vaiko interesų¹⁵⁵. Taigi, galima daryti išvadą, kad, remiantis EŽTT praktika bei Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto komentarais, baudžiamosiose bylose tėvų taikytų smurtinių priemonių nepavojingumas neturėtų būti motyvuojamas tuo, kad siekta vaiką sudrausminti, tačiau tam tikrais atvejais tėvai gali būti netraukiami baudžiamojon atsakomybėn, konstatuojant smurtinių priemonių naudojimo draudžiamumą, tačiau siekiant tėvų elgesį koreguoti kitomis priemonėmis, pavyzdžiui, pritaikant administracinę atsakomybę¹⁵⁶.

Išanalizavus administracinių nusižengimų bylose iki 2017 m. formuotą praktiką, galima daryti išvadą, kad administracinė atsakomybė už piktnaudžiavimą tėvų valdžia dažniausiai buvo taikoma tais atvejais, kai tėvai vaikų akivaizdoje konfliktuoja, naudoja smurtą vienas prieš kitą, tokiu būdu sukeldami vaikams baimę, neigiamas emocijas¹⁵⁷. Praktikoje nebuvo formuojamos aiškios taisyklės dėl smurtinių auklėjimo priemonių netinkamumo.

Taigi, galima teigti, kad iki aiškaus įstatyminio bet kokio smurto prieš vaiką uždraudimo drausminimo priemonių pasirinkimas įstatymu buvo ribojamas tik kraštutiniais

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 15 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos dėl valstybės pareigų ginant asmenį nuo smurto artimoje aplinkoje aspektai (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2, 3, 8 straipsniai) Nr. ŽT-B-47. Teismų praktika. 2017, 47, p. 742-805

¹⁵⁴ GRINEVIČIŪTĖ, K. *Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016, p. 119-120.

¹⁵⁵ Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas. *2006 m. bendrasis komentaras nr. 8 dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo fizinio bausmių ir kitų žiaurių ar žeminančių bausmių formų*. Ženeva: 2006, p. 122.

¹⁵⁶ Fizinis bausmių uždraudimas: tūkstančiai tėvų taps nusikaltėliais? [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 25 d.] <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/k-grineviciute-fiziniu-bausmiu-uzdraudimas-tukstanciai-tevu-taps-nusikalteliais.d?id=73812616>>

¹⁵⁷ Pavyzdžiui: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. *2009 m. rugsėjo 24 d. nutartis byloje Nr. N-756-1580-09*.

atvejais. Teismų praktikoje kai kuriose civilinėse bei baudžiamosiose bylose buvo formuojama taisyklė, jog smurtinės vaikų auklėjimo priemonės, fizinės bausmės nėra tinkamas vaikų auklėjimo būdas, tačiau nuosekli teismų praktika šiuo klausimu nebuvo suformuota.

3.4.2. Laikotarpis nuo 2017 m. vasario 21 d. iki dabar

Kaip aptarta, Lietuvoje buvo nustatyta baudžiamoji bei administracinė atsakomybė už smurtą ar netinkamą tėvų valdžios įgyvendinimą, o teismų praktikoje, nors ir nesuformavus aiškios praktikos, šis vaikų auklėjimo būdas ir iki aiškaus jo uždraudimo būdavo pripažįstamas netinkamu. Gali atrodyti, kad galbūt įstatymų leidėjas paprasčiausiai nematė poreikio numatyti aiškaus smurto prieš vaikus draudimo ar vystyti diskusijų šia tema, galbūt ir dėl galimo didelio visuomenės susipriešinimo šia tema. Vis dėlto, tokios diskusijos prasidėjo, ir jos pirmiausiai prasidėjo pačioje visuomenėje. Tokią išvadą galima daryti įsigilinus į Lietuvai teiktas tarptautinių organizacijų rekomendacijas¹⁵⁸, darytus sociologinius tyrimus¹⁵⁹, aktyvią nevyriausybinių organizacijų veiklą¹⁶⁰ bei Lietuvos Respublikos Seimui (toliau – Seimas) teiktus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo projektus¹⁶¹.

Aktyvūs veiksmai, siekiant, kad įstatymuose būtų numatytas aiškus smurto prieš vaikus draudimas, prasidėjo netrukus po pačios pirmosios Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcijos priėmimo. Dar 1999 m. nevyriausybinių organizacija „Gelbėkit vaikus“, dirbanti su sunkumus patiriančiais, tėvų globos netekusiais ar socialinės rizikos šeimose augančiais vaikais, organizavo konferenciją smurto prieš vaikus tema ir vėliau išleido pranešimų pagrindų parengtą knygėlę „Ar teisus stipresnis“. Šiame leidinyje yra pristatomas atliktas tyrimas, kurio metu nustatyta, kad Lietuvoje apie pusė tėvų pripažįsta naudojantys smurtą vaikų drausminimo procese ir tik apie penktadalis vaikų nurodo, jog niekada nėra patyrę šeimoje jokio smurtinio elgesio. Leidinyje taip pat pabrėžiama tai, kad vaikai, kurie patyrė smurtą šeimoje, yra daug labiau linkę jį naudoti ir savo vaikų

¹⁵⁸ Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto išvados dėl Lietuvos įžanginės ataskaitos. CRC/C/15/Add. 146. 2001-02-21.

¹⁵⁹ JUSIENĖ, R. Fizinis bausmių taikymas šeimoje ugdant vaikus: tėvų požiūris ir galimos priežastys. *Socialinis darbas*, 2006 m., 5(1), p. 63 – 71.

¹⁶⁰ Vaikų psichologai ragina Seimo narius ir visuomenę nebūti abejingais smurto aukų kančioms. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 2 d.] <<http://www.pvc.lt/lt/pradzia/9-naujienos/314-vaiku-psichologai-ragina-seimo-narius-ir-visuomene-nebuti-abejingais-smurto-auku-kancioms>>

¹⁶¹ Pavyzdžiui: Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo papildymo 2(1) straipsniu, 10, 49, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. 2008-02-13 d., XP-2848. Pasiūlymą įregistravo seimo narė Marija Aušrinė Pavilionienė.

auklėjimui, be to, smurtas prieš vaiką nemokina vaiko, koks elgesys tinkamas, o koks ne, o paprasčiausiai priverčia bijoti galimo skausmo ir turi daug neigiamų psichologinių pasekmių ateityje¹⁶².

Po ilgų diskusijų bei šalių sukrėtusios vaiko mirties dėl patirto smurto šeimoje 2017 m. vasario mėn. 21 d. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu¹⁶³ galiausiai buvo įtvirtintos nuostatos, uždraudžiančios visų formų smurtą prieš vaikus, įskaitant ir fizines bausmes¹⁶⁴. Tokiu būdu aiškiai deklaruota, jog Lietuvoje tokie vaikų drausminimo metodai nėra laikyti priimtinais. Smurtas prieš vaiką įstatyme yra apibūdinamas kaip „veikimu ar neveikimu vaikui daromas tiesioginis ar netiesioginis tyčinis fizinis, psichologinis, seksualinis poveikis, jeigu dėl to vaikas mirė, buvo sutrikdyta jo sveikata, normali raida, jam sukeltas skausmas ar pavojus gyvybei, sveikatai, normaliai raidai ar pažeminta vaiko garbė ir (ar) orumas. Smurtu prieš vaiką taip pat laikoma vaiko nepriežiūra.“¹⁶⁵ Įstatymiškai yra draudžiamas visų formų, t. y. fizinis, psichologinis bei seksualinis smurtas prieš vaikus ir vaiko nepriežiūra¹⁶⁶. Visų šių smurto formų apibrėžimai yra pateikti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 3 straipsnyje, kuriame atskleidžiama, kokie veiksmai yra laikomi smurtiniais ir negali būti naudojami vaikų auklėjimo procese.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtinus bet kokio smurto prieš vaikus draudimą, Baudžiamojo kodekso¹⁶⁷ 140 straipsnio formuluotė nepakito, o Administracinių nusižengimų kodekso (jis įsigaliojo 2017 m. sausio 1 d. ir pakeitė iki tol galiojusį Administracinių teisės pažeidimų kodeksą) 73 straipsnyje, lygiai taip pat kaip ir iki 2017 m. galiojusiame Administracinių teisės pažeidimų kodekse, nustatyta atsakomybė už tėvų valdžios nepanaudojimą ar jos panaudojimą priešingai vaiko interesams. Atsižvelgiant į tai, kad, remiantis Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto rekomendacijomis, svarbiausia yra aiškiai įstatyme įtvirtinti bet kokio smurto prieš vaikus draudimą, tačiau nėra nurodoma, kad būtina tai padaryti visuose susijusiuose teisės aktuose, svarbiausia, jog asmenims taikant atsakomybę, būtų remiamasi aiškiai įtvirtintu (kad ir kitame teisės akte)

¹⁶² „Ar teisingas stipresnis?“. Smurto prieš vaikus apžvalga Lietuvoje. Vilnius, 1999.

Tokias išvadas patvirtinta ir daugybė kitų užsienio bei Lietuvos autorių, analizuojančių vaikų psichologiją Pavyzdžiui, Aušra Kūrienė knygoje „Kaip užauginti vaiką National Research Council. *Understanding Child Abuse and Neglect*. Vašingtonas: National Academy Press, 1993.

¹⁶³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 2017 m. vasario 21 d. redakcija.

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 2017 m. vasario 21 d. redakcija.

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 2 straipsnio 10 dalis.

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 3 straipsnis, 29 straipsnio 2 dalis.

¹⁶⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.

draudimu¹⁶⁸, autorės nuomone, tai, kad nebuvo koreguojamos Baudžiamojo kodekso bei Administracinių nusižengimo kodekso formuluotės nereiškia, kad draudimas buvo įtvirtintas netinkamai ar nepilnai.

Turint omenyje, kad apie aiškus visų rūšių smurto prieš vaikus įstatyminį uždraudimą Lietuvoje buvo kalbama daugybę metų, tai Lietuvai net tris kartus rekomendavo Vaiko teisių komitetas¹⁶⁹, o Latvija ir Estija (su kuriomis dažnai yra lyginama Lietuva) analogiškus draudimus įsivedė anksčiau, (Latvija 1998 m., Estija 2015 m.)¹⁷⁰ šių nuostatų įtvirtinimą galima laikyti svarbiu ir ilgai lauktu žingsniu vaiko teisių apsaugos stiprinimui Lietuvoje. Tai, kad ir iki šių nuostatų priėmimo kai kuriose bylose teismuose fizinės bausmės nebuvo laikytos tinkama auklėjimo priemone, buvo numatyta administracinė bei baudžiamoji atsakomybė, nepaneigia aiškus draudimo įtvirtinimo reikšmės, kadangi svarbiausia tai, jog šiomis pataisomis buvo aiškiai įstatymiškai deklaruota, kad fizinės bausmės, psichologinis smurtas, nepriežiūra taip pat yra smurto prieš vaikus formos, kurios nebėra nei socialiai priimtinos, nei teisiškai leistinos¹⁷¹. Tokio draudimo įtvirtinimas įstatyme suteikia galimybę geriau apie tai informuoti visuomenę, inicijuoti įvairias edukacines priemones, užtikrinti, kad asmenys nebeturės galimybės smurtinių veiksmų pateisinti vaiko sudrausminimo poreikiu bei tokios praktikos priimtumu visuomenėje.

Vis dėlto, vien įstatymo nuostatų priėmimas dar negarantuoja, jog visose šeimose buvo atsisakyta vaikus drausminti fizinėmis bausmėmis ar kitomis smurtinėmis priemonėmis. Vaikų auklėjimas vyksta namuose, vaikai (ypatingai mažamečiai) dėl savo amžiaus neturi galimybių kreiptis į atsakingas institucijas, o tai, kokiomis priemonėmis jie yra auklėjami didžiąja dalimi priklauso ne nuo teisės aktų, tačiau nuo to, kaip buvo auginti patys tėvai, ką jie laiko tinkamomis priemonėmis, todėl vien įstatymo, draudžiančio bet kokią smurtą prieš vaikus, priėmimas dar negarantuoja tikslo pasiekimo. Tam, kad įstatyminių nuostatų realiai būtų laikomasi visuomenėje, ypatingai, kai jos reglamentuoja asmens privatų gyvenimą, būtina užtikrinti, jog jos būtų nuosekliai ir vienodai aiškinamos teismų praktikoje, visuomenė būtų maksimaliai informuojama apie teisinės bazės

¹⁶⁸ Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas. *2006 m. bendrasis komentaras nr. 8 dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo fizinio bausmių ir kitų žiaurių ar žeminančių bausmių formų*. Ženeva: 2006, p. 122.

¹⁶⁹ Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto išvados dėl Lietuvos įžanginės ataskaitos. CRC/C/15/Add. 146. 2001-02-21.; Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto išvados dėl Lietuvos antrosios ataskaitos. CRC/C/LTU/CO/2. 2006-03-17.; Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto išvados dėl Lietuvos trečiosios ir ketvirtosios ataskaitos. CRC/C/LTU/CO/3-4. 2013-10-04.

¹⁷⁰ HENRY, A. ir LENIHAN, T. *Vaikystės be smurto užtikrinimas. Fizinio bausmių draudimo namų aplinkoje įgyvendinimo rekomendacijos*. Švedija: Baltijos Jūros Valstybių Tarybos sekretoriatas, 2018, p. 1.

¹⁷¹ Ibid.

pasikeitimus, naudojamos įvairios tėvų edukacijos priemonės¹⁷². Dėl šių priežasčių svarbu iširti, kaip pakito smurtinių drausminimo priemonių vertinimas teismų praktikoje, koks yra realus tokių priemonių taikymo paplitimas Lietuvoje.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinėse bylose po smurtą uždraudžiančios Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcijos¹⁷³ priėmimo kol kas dar nebuvo priimtas nė vienas sprendimas, susijęs su tėvų valdžios ribojimu tais atvejais, kai tėvai prieš vaikus naudoja smurtinius auklėjimo būdus, verta analizuoti apygardos teismų sprendimus, susijusius su vaiko drausminimo metodų pasirinkimu bei jų tinkamumo vertinimu.

Išnagrinėjus apygardos teismų sprendimus civilinėse bylose nuo 2017 m. vasario galima teigti, kad juose yra aiškiai pabrėžiama, jog smurtinės vaikų drausminimo priemonėmis nėra tinkamas auklėjimo būdas ir jų taikymas vaikams yra pagrindas spręsti dėl tėvų valdžios apribojimų taikymo. Netinkamomis vaiko auklėjimo priemonėmis pripažįstami ne tik tokie aiškiai smurtiniai veiksmai kaip vaiko mušimas diržu¹⁷⁴ ar ranka¹⁷⁵, tempimas, stiprus suspaudimas¹⁷⁶, tačiau taip pat ir dažnai pasikartojantis rėkimas ant vaiko¹⁷⁷, jo statymas į kampa, varymas pabūti už namų durų¹⁷⁸.

Analizuojant baudžiamosiose bylose po 2017 m. formuojamą praktiką, aišku, kad nepaisant to, kad Baudžiamojo kodekso 140 bei 163 straipsnių formuluotės nepakito, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme¹⁷⁹ įtvirtinus bet kokio smurto prieš vaikus draudimą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamosiose bylose jau aiškiai pabrėžia, kad fizinės bausmės yra laikomos smurtu prieš vaiką, tokie auklėjimo būdai nėra priimtini,

¹⁷² HENRY, A. ir LENIHAN, T. *Vaikystės be smurto užtikrinimas. Fizinė bausmių draudimo namų aplinkoje įgyvendinimo rekomendacijos*. Švedija: Baltijos Jūros Valstybių Tarybos sekretoriatas, 2018, p. 1; 14-15.

¹⁷³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 2017 m. vasario 21 d. redakcija.

¹⁷⁴ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2019 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-668-372/2019.

¹⁷⁵ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2020 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-303-221/2020.

¹⁷⁶ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2017 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1671-613/2017.

¹⁷⁷ Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2018 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-871-227/2018.

¹⁷⁸ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2020 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-303-221/2020.

¹⁷⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, nr. 33-807. 2017 m. vasario 21 d. redakcija.

o už jų taikymą asmeniui gali grėsti teisinė atsakomybė¹⁸⁰. Kaip jau minėta, iki aiškaus įstatyminio visų rūšių smurto prieš vaikus uždraudimo, tokia nuostata Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų praktikoje suformuota nebuvo. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad apygardų teismų sprendimuose, net ir po aiškaus visų formų smurto prieš vaikus uždraudimo, yra bylų, kuriose nors ir yra konstatuojama, kad tėvai vaikus drausmino smurtinėmis priemonėmis ir jos nėra tinkamos, tačiau galiausiai asmuo nėra patraukiamas baudžiamojon atsakomybėn tai motyvuojant būtent tuo, kad tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus, jog jie fizinį smurtą panaudojo būtent šiuo tikslu t. y. asmens netraukimas baudžiamojon atsakomybėn motyvuojamas ne tuo, kad veikia nesiekia baudžiamajai atsakomybei kilti reikiamo veikos pavojingumo, nes, pavyzdžiui, nebuvo sukeltas skausmas, smurtas naudotas tik pavieniais atvejais, o būtent tuo, jog juo siekta vaiką paauklėti¹⁸¹. Kaip jau minėta anksčiau, tokie teismo išaiškinimai ne tik iš dalies paneigia visų rūšių smurto prieš vaikus uždraudimo svarbą, tačiau taip pat prieštarauja EŽTT praktikai, Vaiko teisių komiteto rekomendacijoms, todėl, autorės nuomone, yra kritikuotini.

Administracinių nusižengimų bylose, susijusiose su piktnaudžiavimu tėvų valdžia, teismų praktika nepakito, kadangi administracinė atsakomybė daugiausiai taikoma būtent už konfliktavimą vaikų akivaizdoje, necenzūrinių žodžių vartojimą, kai dėl to vaikai nukenčia emociškai¹⁸².

Magistro darbo pirmojoje dalyje jau buvo minėta, kad priėmus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pataisas dėl visų formų smurto uždraudimo¹⁸³ bei reformavus vaiko

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227-788/2017. Šioje byloje konstatuojama, kad „Vaiko teisės, jų apsaugos ir gynimo garantijos, vaiko elgesio kontrolės, tėvų atsakomybės už vaiko teisių pažeidimus bendrąsias nuostatas Lietuvos Respublikoje nustato Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (toliau – *VTAPI*). Šio įstatymo nuostatos pagrįstos Lietuvos Respublikos *Konstitucija*, Jungtinių Tautų Organizacijos 1959 metų Vaiko teisių deklaracija, 1989 metų *Vaiko teisių konvencija*, kitomis tarptautinės teisės normomis bei principais. Nagrinėjamos bylos kontekste svarbu pabrėžti, kad už vaiko teisių užtikrinimą atsakingi tėvai ir kiti teisėti vaiko atstovai, turėdami teisę vienaip ar kitaip drausminti vaiką, neturi teisės naudoti prieš jį fizinį bausmių ir bet kokio kito smurto (*VTAPI* 49 straipsnis). Fizinė bausmė suprantama kaip bet kokia bausmė, kai fizinė jėga naudojama fiziniam skausmui, net ir nedideliame, sukelti ar vaikui fiziškai kankinti. Smurtas prieš vaiką suprantamas kaip veikimu ar neveikimu vaikui daromas tiesioginis ar netiesioginis tyčinis fizinis, psichologinis, seksualinis poveikis, garbės ir orumo nepaisymas ar nepriežiūra, dėl kurių vaikas patiria žalą ar pavojų gyvybei, sveikatai, raidai (*VTAPI* 2 straipsnio 1, 2 dalys). Taigi fizinis vaikų baudymas, žeminimas ir nepriežiūra Lietuvoje yra uždrausti ir užtraukia teisinę atsakomybę (baudžiamąją, administracinę, civilinę).“

Ši nuostata pakartota ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 9 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-128-895/2019.

¹⁸¹ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2018 m. spalio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-294-462/2018.

¹⁸² Kauno apygardos teismas. 2017 m. gegužės 12 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-343-493/2017.

¹⁸³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, nr. 33-807. 2017 m. vasario 21 d. redakcija.

teisių apsaugos sistemą¹⁸⁴, visuomenėje labai didelio atgarsio sulaukė situacija, kurios metu dėl netinkamų vaikų drausminimo priemonių naudojimo bei įtariamo smurto prieš vaiką vienos kauniečių šeimos vaikai buvo laikinai paimiti iš šeimos¹⁸⁵. Ši situacija sulaukė itin daug dėmesio visuomenėje, ėmė vyrauti baimė, jog įvedus naująjį reguliavimą vaikai bus atimami iš nieko bloga nepadariusių tėvų, imta kalbėti, jog fizinių bausmių taikymas auklėjimo tikslais vis tik turėtų būti tėvų reikalas¹⁸⁶. Toks situacijos vertinimas visuomenėje atskleidė, kad didelė Lietuvos visuomenės dalis vis dar mano, kad vaikų auklėjimas fizinėmis bausmėmis yra socialiai priimtina ir vaikams žalos nedaranti praktika, dėl kurios tėvai neturėtų būti baudžiami ar mokomi kitokių drausminimo būdų. Tai įrodo ir Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos užsakymu bendrovės Spinter 2019 m. balandį atlikto reprezentatyvaus tyrimo duomenys, atskleidžiantys, kad net ir po to, kai įstatymiškai buvo uždrausta taikyti smurtą kaip vaiko drausminimo priemonę, didžioji dalis visuomenės toleruoja smurtą prieš vaikus ir jam pritaria¹⁸⁷. Autorės nuomone, visuomenės reakcija į šią situaciją bei apklausos duomenys puikiai atspindi tai, kad, kaip jau minėta, vien įstatyminis smurto draudimas negarantuoja šios praktikos atsisakymo visuomenėje.

Vis dėlto, remiantis Baltijos Jūros Valstybių Tarybos sekretoriato rekomendacijomis, tokia visuomenės reakcija, atsiradusios baimės yra normali ir būdinga kiekvienai valstybei, kurioje pirmą kartą įstatymiškai įtvirtinamas visų rūšių smurto prieš vaiką uždraudimas. Rekomendacijose nurodoma, kad tam, jog naujai įvestas teisinis reguliavimas būtų efektyvus, o visuomenėje kilusios baimės suvaldytos, būtina užtikrinti efektyvią teisingos informacijos sklaidą, pabrėžiant, jog draudimas įvestas švietėjiškais, o ne baudymo tikslais, aiškiai nurodant, kokie veiksmai yra draudžiami bei šviečiant apie alternatyvias vaikų drausminimo priemones¹⁸⁸. Visuomenės švietimo svarba pabrėžiama ir Vaiko teisių

¹⁸⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, nr. 33-807. 2018 m. liepos 1 d. redakcija.

¹⁸⁵ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. *2018 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2128-221/2018*.

¹⁸⁶ Tai patvirtina tiek 2017 m. sausį bei 2018 m. lapkritį rengti mitingai, kurių metu žmonės pasisakė prieš smurto uždraudimą įstatymą bei vaiko teisių apsaugos įstatymu įvestas naujoves dėl vaiko apsaugos tais atvejais, kai jam šeimoje kyla pavojus. Be to, net 28 000 tėvų pasirašė peticiją ribojančią vaikų paėmimą iš šeimos. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/924709/28-tukstanciai-tevu-pasirase-peticija-reikalaujancia-riboti-vaiko-paemima-is-seimos>>.

¹⁸⁷ Visuomenė vis dar toleruoja smurtą prieš vaikus: net 68 proc. apklaustųjų pasisako už fizines bausmes. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<https://vaikoteises.lt/naujienos/aktualu/visuomene-vis-dar-toleruoja-smurta-pries-vaikus-net-68-proc-apklaustuju-pasisako-uz-fizines-bausmes.html>>

¹⁸⁸ HENRY, A. ir LENIHAN, T. *Vaikystės be smurto užtikrinimas. Fizinių bausmių draudimo namų aplinkoje įgyvendinimo rekomendacijos*. Švedija: Baltijos Jūros Valstybių Tarybos sekretoriatas, 2018, p. 4. Europos Komisija. *Fizinių bausmių vaikams uždraudimas*. Strasbourg: 2008, p. 29.

apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2018 m. veiklos ataskaitoje, kurioje nurodoma, kad remiantis viešai išsakomomis nuomonėmis bei kreipimaisi į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą, galima daryti išvadą, jog priimant nuostatas, uždraudžiančias visų formų smurtą prieš vaikus, įskaitant ir fizines bausmes, nebuvo pakankamai dėmesio skirta komunikacijai, diskusijoms bei šio klausimo aptarimams su visuomene ir vaiko teisių apsaugos sistemoje dirbančiais specialistais¹⁸⁹. Autorės nuomone, tokia situacija susiklostė dėl to, kad nors iki 2017 m. vaiko teisių apsaugos specialistai, nevyriausybines organizacijos, psichologai kalbėjo apie tokių draudimų poreikį, ši tema nebuvo labai aktuali ir įdomi visuomenei, o 2017 m. pradžioje į viešumą iškilus situacijai, kuomet motina ir patėvis mirtinai sumušė vaiką, įstatymo pataisos buvo įvestos labai greitai, jų įsigaliojimas nebuvo atidėtas, todėl neužteko laiko kokybiškoms informacinėms kampanijoms parengti, diskusijoms organizuoti. Bendrovės Spinter darytas tyrimas parodo, kad visuomenė dar nėra pakankamai informuota, trūksta suvokimo apie tai, kas yra laikoma fizine bausme, psichologiniu smurtu, kokį neigiamą poveikį tai daro vaikui ir jo raidai, o šiai situacijai pasikeisti, tikėtina, prireiks dar nemažai laiko.

Vis dėlto, kaip rodo kitų Europos valstybių patirtis, nepaisant to, kad šiuo metu fizinių bausmių taikymas Lietuvos šeimose, galima teigti, yra paplitęs, aktyviai šviečiant visuomenę, plėtojant nuoseklią teismų praktiką bei užtikrinant kokybišką vaiko teisių apsaugos institucijų darbą ir pagalbos vaikui sistemos tobulinimą, fizinio smurto naudojimas prieš vaikus vis mažesnei visuomenės daliai atrodys socialiai priimtinas reiškinys ir vis mažiau vaikų patirs su tuo susijusias neigiamas pasekmes¹⁹⁰. Džiugina tai, kad šie uždaviniai yra numatyti ir 2019 – 2021 m. vaiko gerovės veiksmų plane¹⁹¹.

¹⁸⁹ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2018 m. veiklos ataskaita, p. 47.

¹⁹⁰ HENRY, A. ir LENIHAN, T. *Vaikystės be smurto užtikrinimas. Fizinų bausmių draudimo namų aplinkoje įgyvendinimo rekomendacijos*. Švedija: Baltijos Jūros Valstybių Tarybos sekretoriatas, 2018. „Švedijoje suaugusiųjų pritarimas fizinėms bausmėms ir jų taikymas nuosekliai mažėjo nuo pat draudimo įvedimo 1979 m. 1970 m. maždaug pusė vaikų būdavo pliaukštelėjama, 1980 m. šis skaičius sumažėjo iki maždaug trečdaliao, o po 2000 m. liko vos keletas procentų. Pokyčiai buvo pasiekti įvairiuose politikos sektoriuose įgyvendinant įvairias priemones, įskaitant visapusišką nacionalinę visuomenės švietimo kampaniją, kurią vykdė Teisingumo ministerija, – tai lėmė labai aukštą įstatymų suvokimo lygį.

Taip pat Suomijoje draudžiančius teisės aktus lydėjo visuomenės švietimo kampanija, – tai lėmė labai aukštą įstatymų suvokimo lygį. Suaugusiųjų pritarimas fizinėms bausmėms nuosekliai mažėjo nuo 43 proc. 1983 m., kai buvo priimtas draudimas, iki 34 proc. 2002 m., 29 proc. – 2006 m., 15 proc. – 2014 m. ir 13 proc. – 2017-aisiais.

Vokietijoje jaunų žmonių, kurie pranešė, jog juos „mušė“, skaičius sumažėjo nuo 30 proc. 1992 metais iki 3 proc. 2002 metais, praėjus dvejiems metams po draudimo įsigaliojimo.

Lenkijoje, kur draudimas įsigaliojo 2010 m., „pliaukštelėjimų“ per aštuonerius metus sumažėjo 32 proc., t. y. nuo 78 proc. 2008 metais iki 46 proc. 2016 metais.“

¹⁹¹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl vaiko gerovės 2019 – 2021 metų veiksmų plano patvirtinimo. *Teisės aktų registras*, 2018-11-06, nr. 17906

IŠVADOS

1. Visų rūšių smurto prieš vaikus uždraudimas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme laikytinas vienu iš svarbiausių nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu įvykusių pokyčių tėvų valdžios įgyvendinimo bei vaiko teisių apsaugos srityje. Vis dėlto, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad šis draudimas buvo įtvirtintas tik 2017 m. vasario 21 d., o lemiamą įtaką tam turėjo ne tarptautinės bendruomenės spaudimas, tačiau visuomenėje daug dėmesio sulaukęs itin skaudus įvykis, pareikalavęs mažamečio vaiko gyvybės dėl šeimoje patirto smurto. Manytina, kad tokie skaudūs įvykiai, kaip garsiai nuskambėjęs vaiko sumušimas, pasibaigęs jo mirtimi, neturėtų būti vienintelis būdas Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtinti pažangias ir tarptautinių organizacijų, veikiančių žmogaus ir vaiko teisių apsaugos srityje, rekomenduojamas nuostatas.
2. Tėvų valdžia Lietuvos teisės aktuose bei teisės mokslininkų darbuose yra apibrėžiama kaip tėvų teisių ir pareigų visuma, apimanti tiek turtines, tiek neturtines tėvų teises ir pareigas savo vaikams, o šių teisių ir pareigų vykdymas privalo atitikti geriausius vaiko interesus.
3. Atsižvelgiant į tai, kad lingvistiškai sąvoka tėvų valdžia neatspindi teisės aktuose jai suteikiamo turinio, nėra naudojama tarptautiniuose dokumentuose bei keičiama Europos Sąjungos valstybėse, šios sąvokos atsisakymas Lietuvos teisės aktuose ir jos pakeitimas jau ir dabar kartu su terminu tėvų valdžia naudojama tėvų teisių ir pareigų sąvoka daug geriau atspindėtų tikrąją šios kategorijos turinį bei aiškiai parodytų Lietuvoje įtvirtinto teisinio reguliavimo tėvų ir vaikų santykių srityje kryptį, t. y. vaiko interesų pirmumo principo laikymąsi bei atitiktį tarptautinių aktų nuostatomis. Be to, atsisakius sąvokos tėvų valdžia kaip nekorektiškos, nebebūtų naudojamos dvi sąvokos tai pačiai kategorijai apibrėžti.
4. Tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje ribos visais atvejais yra nustatomos remiantis veiksnių atitikimo geriausiems vaiko interesams kriterijumi. Kai kurie veiksmai, neatitinkantys geriausių vaiko interesų, yra aiškiai nustatyti įstatymuose, tačiau tai nereiškia, kad tik jie gali būti laikomi peržengiančiais tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje ribas, kadangi kiekvienu atveju turi būti nustatomi vaiko interesai individualioje situacijoje ir vertinama, ar konkretūs veiksmai gali būti laikomi jų neatitinkančiais.
5. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatų, įtvirtinančių visų formų smurto prieš vaiką draudimą, priėmimas, laikytinas svarbiu žingsniu aiškiau apibrėžiant

įstatymines tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje ribas, kai tai susiję su drausminimo priemonių pasirinkimu, bei suteikiančiu pagrindą aktyviau informuoti visuomenę apie fizinių bausmių ir kitų smurtinių priemonių kaip vaikų drausminimo priemonės nepriimtinumą. Vis dėlto, remiantis visuomenės apklausų duomenimis akivaizdu, kad didelė visuomenės dalis fizinių bausmių taikymą vaikų auklėjimo procese net ir po jas draudžiančių įstatyminių nuostatų priėmimo laiko priimtina praktika, todėl realiam tėvų valdžios vaiko auklėjimo srityje ribų suvokimo pokyčiui įvykti dar prireiks laiko, nuosekliai formuojamos teismų praktikos, efektyviai veikiančios pagalbos vaikui sistemos bei valstybinių institucijų pastangų šviečiant visuomenę.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, nr. 74-2262;
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 2001 m. liepos 1 d. redakcija;
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741;
5. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Vyriausybės žinios*, 1985, nr. 1-1;
6. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. *Teisės aktų registras*, 2015, nr. 11216;
7. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. *Vyriausybės žinios*, 1969, nr. 21-186;
8. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807;
9. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 1996 m. balandžio 12 d. redakcija;
10. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 2017 m. vasario 21 d. redakcija;
11. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 2018 m. liepos 1 d. redakcija;
12. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 2019 m. balandžio 20 d. redakcija;
13. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 33-807. 2019 m. rugpjūčio 31 d. redakcija;
14. Lietuvos Respublikos asmens apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 72-3475;
15. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 89-1706;
16. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006., Nr. 17-589;
17. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. *Lietuvos aidas*, 1991, nr. 153-0.

Tarptautiniai ir užsienio valstybių teisės aktai:

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987;
2. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995 m, nr. 60-1501;
3. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 2012/C 326/02;
4. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, pasirašyta Lisabonoje, 2007/C 306/01;
5. Nyderlandų civilinis kodeksas. 1 knyga.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*;
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2019 m. lapkričio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo ir Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo išmokų įstatymo nuostatų atitikties Konstitucijai“*.

Pojstatyminiai teisės aktai, įstatymų projektai ir aiškinamieji raštai:

1. Kodekso projekto nr. P-2271 ir įstatymo projekto nr. P-2272 aiškinamasis raštas. 2000-01-03;
2. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo papildymo 2(1) straipsniu, 10, 49, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. 2008-02-13, nr. XP-2848;
3. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo papildymo 2(1) straipsniu, 10, 49, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. 2009-03-05, nr. XIP-393;
4. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2, 10, 49, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. 2009-07-17, nr. XIP-393(3);
5. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2, 4, 10 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. 2010-04-01, nr. XIP-1883;
6. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2014-12-19, nr. 13-3188-01(9);
7. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr.I-1234 2, 6, 10 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. *Teisės aktų registras*, 2016-11-30, nr. XIIIIP-113;
8. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymo Nr. XIII-643 2, 3, 4, 9, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43 straipsnių pakeitimo,

Įstatymo papildymo 36(1), 36(2), 36(3), 36(4), 38(1) straipsniais ir 38 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas. *Teisės aktų registras*, 2018-11.23, nr. XIIIIP-2966;

9. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl vaiko gerovės 2019 – 2021 metų veiksmų plano patvirtinimo. *Teisės aktų registras*, 2018-11-06, nr. 17906.

Specialioji literatūra:

1. DARBUTAITĖ, R. Zum wander der rechtsinstitute “elterliche sorge” und “tėvų valdžia” des deutschen und litauischen familienrechts. *Kalbotyra*, 2007, 57(3);
2. GELUMBAUSKAITĖ, R; ŠAPOKA, G. *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Justitia, 2012;
3. GRINEVIČIŪTĖ, K. *Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016;
4. JUSIENĖ, R. Fizinių bausmių taikymas šeimoje ugdant vaikus: tėvų požiūris ir galimos priežastys. *Socialinis darbas*, 2006 m, 5(1);
5. KAIRIENĖ, B. Tėvų ir vaiko santykių specifiškumas. *Socialinis darbas*, 2012, 11(2).
6. KUDINAVIČIŪTĖ – MICHAILOVIENĖ, I. Teisinė šeimos forma. Iš *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji 10 taikymo metų*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013;
7. KŪRIENĖ, A. *Kaip užauginti žmogų*. Vilnius: Alma Littera, 2019;
8. MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009;
9. MIKELĖNAS, V.; KESERAUSKAS, Š.; SMIRNOVIENĖ, Z; MIZARAS, V.; BAKANAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002;
10. PAKALNIŠKIS, V. Pirmasis Lietuvos Civilinis kodeksas – modernios valstybės kūrimo priemonė. Iš *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji 10 taikymo metų*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013;
11. PAPIRTIS, L. V. ir ŠADŽIUS, H. Lietuvos šeimos teisės raida 1990 – 2000 m. etapai, problemos. *Socialinis ugdymas*, 2013, 3(35);
12. SAGATYS, G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2002, 33(25);

13. SAKALAUSKAS, G. ir USELĖ, L. Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai. *Teisės problemos*, 2007. Nr. 2 (56);
14. STRIPEIKIENĖ, Janina. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema. *Jurisprudencija*, 2003, t. 42(34);
15. ŽIOBIENĖ, Edita. (Ne)tinkamas tėvų valdžios įgyvendinimas: teisinio vertinimo ypatumai. Iš *Šeimos bylų nagrinėjimo ir teismo sprendimų vykdymo ypatumai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013;
16. FARRUGIA, R. Parental Responsibility and State Intervention. *California Western International Law Journal*, Vol. 31: No. 1.

Teismų praktika:

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Kruškovič v Croati*, Nr.46185/08;
2. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. birželio 23 d. sprendimas byloje *Maslov v Austria*, Nr.1638/0323;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80/2011;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428-511/2015;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-474-489/2016;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227-788/2017;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gegužės 9 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-128-895/2019;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-169/2010;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-444/2014;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 6 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-280-969/2017;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-160-378/2019;

13. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2009 m. rugsėjo 24 d. nutartis byloje Nr. N-756-1580-09;
14. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2018 m. birželio 22 d. nutartis byloje Nr. 1A-189-382/2018;
15. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. 2018 m. spalio 25 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-294-462/2018;
16. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2007 m. balandžio 26 d. nutartis byloje Nr. 2A-288-524/2007;
17. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2010 m. birželio 9 d. nutartis byloje Nr. 2A-332-123/2010;
18. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2011 m. sausio 7 d. nutartis byloje Nr. 2A-805-340/2010;
19. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. sausio 20 d. nutartis byloje Nr. 2S-177-273/2014;
20. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2017 m. lapkričio 16 d. nutartis byloje Nr. e2A-1671-613/2017;
21. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis byloje Nr. e2S-2128-221/2018;
22. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2018 m. gruodžio 12 d. nutartis byloje Nr. e2S-871-227/2018;
23. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2019 m. kovo 12 d. nutartis byloje Nr. e2A-1305-340/2019;
24. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2019 m. spalio 7 d. nutartis byloje Nr. e2S-668-372/2019;
25. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2020 m. sausio 21 d. nutartis byloje Nr. e2S-303-221/2020;
26. Kauno apygardos teismas. 2017 m. gegužės 12 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-343-493/2017;
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 21 d. Įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium, apžvalga Nr. A2-35. Teismų praktika. 2002, 17;
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos rugpjūčio mėnesių teismo praktikos apžvalga;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 15 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos dėl valstybės pareigų ginant asmenį nuo smurto artimoje

aplinkoje aspektai (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2, 3, 8 straipsniai) Nr. ŽT-B-47. Teismų praktika. 2017, 47.

Tarptautinių organizacijų leidiniai, išvados:

1. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra ir Europos Taryba. *Vaiko teisės reglamentuojančios Europos teisės vadovas*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2015;
2. Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas. *2006 m. bendrasis komentaras nr. 8 dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo fizinų bausmių ir kitų žiaurių ar žeminančių bausmių formų*. Ženeva: 2006;
3. UNICEF. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child: Fully Revised Third Edition*. Ženeva: 2007;
4. HENRY, A. ir LENIHAN, T. *Vaikystės be smurto užtikrinimas. Fizinų bausmių draudimo namų aplinkoje įgyvendinimo rekomendacijos*. Švedija: Baltijos Jūros Valstybių Tarybos sekretoriatas, 2018;
5. Europos Komisija. *Fizinų bausmių vaikams uždraudimas*. Strasbourg: 2008;
6. National Research Council. *Understanding Child Abuse and Neglect*. Vašingtonas: National Academy Press, 1993;
7. BOELE-WOELKI, K.; BRAAT, B. ir CURRY-SUMNERE I. *European family law in action. Volume III: parental responsibilities*. Antwerp - Oxford: Intersentia, 2005;
8. Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto išvados dėl Lietuvos įžanginės ataskaitos. CRC/C/15/Add. 146. 2001-02-21;
9. Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto išvados dėl Lietuvos antrosios ataskaitos. CRC/C/LTU/CO/2. 2006-03-17;
10. Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto išvados dėl Lietuvos trečiosios ir ketvirtosios ataskaitos. CRC/C/LTU/CO/3-4. 2013-10-04;
11. Nyderlandų nacionalinė ataskaita Europos šeimos teisės komisijai. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 29 d.] <http://ceflonline.net/parental-responsibility-reports-by-jurisdiction/>;
12. Italijos nacionalinė ataskaita Europos šeimos teisės komisijai. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 29 d.] <http://ceflonline.net/parental-responsibility-reports-by-jurisdiction/>;

13. Prancūzijos nacionalinė ataskaita Europos šeimos teisės komisijai. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 29 d.] <http://ceflonline.net/parental-responsibility-reports-by-jurisdiction/>;
14. Švedijos ir Vokietijos nacionalinės ataskaitos Europos šeimos teisės komisijai. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 29 d.] <http://ceflonline.net/parental-responsibility-reports-by-jurisdiction/>.

Kiti šaltiniai:

1. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2018 m. veiklos ataskaita;
2. „Ar teisus stipresnis?“. Smurto prieš vaikus apžvalga Lietuvoje. Vilnius, 1999;
3. Rašytiniai atsakymai į Jungtinių Tautų žmogaus teisių komiteto pateiktą Lietuvos problemų sąrašą. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2012;
4. Lietuvių kalbos žodynas. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 18 d.]. <https://www.lietuviuzodynas.lt/zodynas/Valdzia;>
5. Fizinių bausmių uždraudimas: tūkstančiai tėvų taps nusikaltėliais? [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 25 d.] <<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/k-grineviciute-fiziniu-bausmiu-uzdraudimas-tukstanciai-tevu-taps-nusikalteliais.d?id=73812616>>;
6. Seimas vienbalsiai priėmė vaikų nemušimo įstatymą. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/mato-reforma-seimas-vienbalsiai-prieme-vaiku-nemusimo-istatyma-56-755078>>;
7. Seime atmetas pasiūlymas uždrausti vaikams taikyti fizines bausmes. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 6 d.]<<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/seime-atmetas-siulymas-uzdrausti-vaikams-taikyti-fizines-bausmes-56-91028>>;
8. Seime – siūlymas uždrausti fizines bausmes bei psichologinį smurtą prieš vaikus. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 6 d.] <<https://tv.lrytas.lt/zinios/lietuvos-diena/2013/04/13/news/seime-siulymas-uzdrausti-fizines-bausmes-ar-psichologini-smurta-pries-vaikus-121041/>>;
9. Seimo nariams – visuomenininkų raginimas uždrausti smurtą prieš vaikus. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 6 d.] <https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvos_politika/seimo_nariams_visuomenininku_raginimas_uzdrausti_smurta_pries_vaikus>;

10. NVO, dirbančių su vaikais, viešas kreipimasis į Lietuvos politikus ir visuomenę. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą:<
<http://www.pvc.lt/lt/naujienos/317-nvo-dirbanciu-su-vaikais-viesas-kreipimasis-i-Teisesauga-baige-ikiteismini-tyrima-del-galimo-kaunieciu-Krucinskiu-smurto-pries-vaikus.lietuvos-politikus-ir-visuomene>>;
11. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą:<
<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/teisesauga-baige-ikiteismini-tyrima-del-galimo-kaunieciu-krucinskiu-smurto-pries-vaikus-59-1058314>>;
12. Iš darželio paimto vaiko drama: motiną tikrino melo detektoriumi. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą:<
<https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/980970/is-darzelio-paimto-vaiko-drama-motina-tikrino-melo-detektoriumi>>;
13. Vaikų psichologai ragina Seimo narius ir visuomenę nebūti abejingais smurto aukų kančioms. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 2 d.] <http://www.pvc.lt/lt/pradzia/9-naujienos/314-vaiku-psichologai-ragina-seimo-narius-ir-visuomene-nebuti-abejingais-smurto-auku-kancioms>;
14. Visuomenė vis dar toleruoja smurtą prieš vaikus: net 68 proc. apklaustųjų pasisako už fizinės bausmės. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą:<
<https://vaikoteises.lt/naujienos/aktualu/visuomene-vis-dar-toleruoja-smurta-pries-vaikus-net-68-proc-apklaustuju-pasisako-uz-fazines-bausmes.html>

SANTRAUKA

Pastaruosius trejus metus vaiko teisių apsauga bei tėvų valdžios įgyvendinimo ribos yra vienos daugiausiai visuomenėje aptarinėjamų temų, o šią sritį reglamentuojantys teisės aktai aktyviai keičiami bei tobulinami, įskaitant ir visų rūšių smurto prieš vaikus įstatyminių uždraudimų. Nepaisant to, kad tėvų valdžios teisinis reguliavimas paliečia didžiąją dalį visuomenės narių, yra labai artimai susijęs su privačiu asmens gyvenimu ir yra laikytinas itin svarbiu kiekvienam visuomenės nariui, tėvų valdžios temai teisės mokslininkų darbuose nėra skiriama daug dėmesio.

Magistro darbe yra išsamiai analizuojama tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje tema, dėmesį skiriant ne tik įstatymuose nustatytam tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje turiniui bei įgyvendinimo riboms, tačiau taip pat analizuojant ir svarbiausias dabartinio teisinio reguliavimo prielaidas, jo kaitą nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu, sąvokos tėvų valdžia reikšmę, jos pasirinkimo prielaidas bei galimą įtaką realiam šios kategorijos suvokimui ir tolimesniam reguliavimui. Darbe taip pat tiriama tai, kaip tėvų valdžios vaikų auklėjimo srityje teisinio reguliavimo pokyčiai paveikė realų tėvų teisių ir pareigų įgyvendinimą, identifikuojamos esminės šioje srityje kylančios problemos bei jų sprendimo būdai.

SUMMARY

Parental Authority in the Field of Children Upbringing in Lithuania

The protection of the rights of the child and the limits to the exercise of parental authority over the last three years have been one of the most debated topics in Lithuania. Furthermore, legislation in this area is being actively amended and improved, including the newly introduced statutory prohibition of all forms of violence against children. Despite the fact that the legal regulation of parental authority affects the majority of the society, it is very closely related to the private life of the individuals and considered to be of great importance to every member of the society. Needless to mention that the topic of parental authority is not given much attention in the works of lawyers.

The Master thesis analyses the topic of parental authority in the field of children upbringing, not only focusing on the content and limits of parental authority in the field of children upbringing but also analysing the most important preconditions of the current legal regulation and its changes during the last 30 years. The meaning of the concept of parental authority, the preconditions for its choice, its possible influence on the real understanding of this category and its further regulation are also analysed. Furthermore, it is examined in this work how changes in the legal regulation of parental authority in the field of children upbringing have affected the actual exercise of parental rights and responsibilities, identifying key issues in this area and ways to address them.